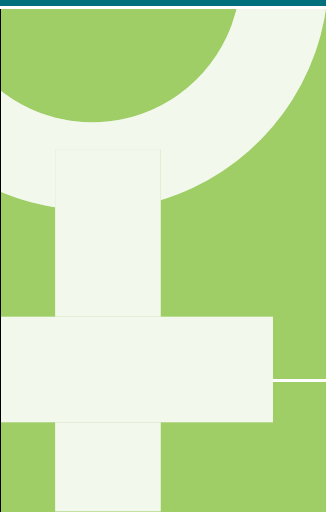

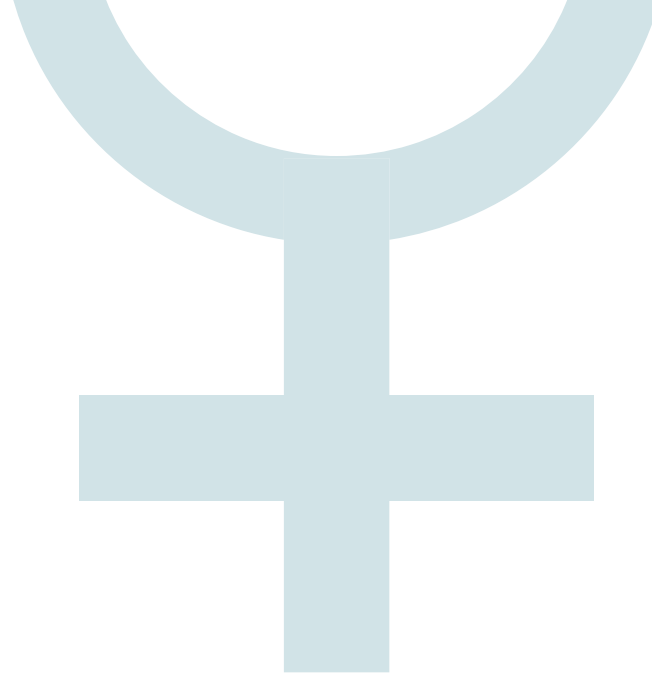
HEINRICH
BÖLL
STIFTUNG

Gender mainstreaming:

Ako efektívne využiť politický
potenciál uplatňovania
rodového hľadiska?

Zastúpenie Nadácie
Heinricha Bölla v Poľsku
Varšava 2008

HEINRICH
BÖLL
STIFTUNG

Gender mainstreaming:

Ako efektívne využiť politický
potenciál uplatňovania
rodového hľadiska?

Zastúpenie Nadácie
Heinricha Bölla v Poľsku

Varšava 2008

Táto publikácia vznikla v rámci projektu „Reflections on gender mainstreaming“, ktorý bol financovaný z programu Nadácie Heinricha Bölla „Globalisierung, Entwicklungsfinanzierung & Gender Programm“.

Preklad: **Jana Cviková, Jana Juráňová**

Jazyková redakcia: **Jana Cviková, Jana Juráňová**

Programová koordinátorka projektu „Reflexie o gender mainstreamingu“: **Agnieszka Grzybek**

Grafický dizajn: **Studio 27**

V roku 2008 vydala Nadácia Heinricha Bölla, regionálna kancelária Varšava.

Za názory vyslovené v tejto publikácii zodpovedajú výlučne autorky príspevkov. Tieto názory nemusia bezpodmienečne odrážať názory Nadácie Heinricha Bölla.

ISBN: 978-83-61340-12-6

Copyright by the Heinrich Böll Foundation Regional Office Warsaw.

All rights reserved.

Publikácia je dostupná na:

www.boell.pl

www.aspekt.sk

Heinrich Böll Foundation Regional Office Warsaw

(Nadácia Heinricha Bölla, regionálna kancelária Varšava)

ul. Żurawia 45

00-680 Varšava, Poľsko

Tel.: + 48 22 59 42 333

E-mail: hbs@boell.pl

Obsah

Gender mainstreaming: Ako efektívne využiť potenciál uplatňovania rodového hľadiska?	5
Agnieszka Rochon, Agnieszka Grzybek	
1. Gender mainstreaming: potenciál a hranice radikálneho sociálneho konceptu	9
Barbara Unmüßig	
2. Stratégia uplatňovania rodového hľadiska v EÚ a v Nemecku: Dva kroky vpred a jeden vzad?	17
Claudia Neusüß	
3. Gender mainstreaming na Slovensku: skôr down ako top	33
Olga Pietruchová, Paula Jójárt	

Gender mainstreaming: Ako efektívne využiť potenciál tohto nástroja?

Agnieszka Grzybek, Agnieszka Rochon

Gender mainstreaming, uplatňovanie rodového hľadiska, alebo inak povedané, začlenenie problematiky rodovej rovnosti do každodennej politickej praxe a do takých aktivít, ktoré by sme mohli v istom kontexte nazvať aj politikou rodovej rovnosti, sa uchytilo aj v nových členských štátoch Európskej únie, čo je do veľkej miery práve výsledkom vstupu týchto štátov do EÚ. Hoci všetky krajiny podpísali Pekinskú akčnú platformu, teda dokument, ktorý bol výsledkom Štvrtej svetovej ženskej konferencie v roku 1995 v Pekingu, tieto štáty si neskôr neplnili povinnosti vyplývajúce z tohto dokumentu tak, ako sa k tomu zaviazali. No ako zdôrazňuje Barbara Unmüßig¹ (2005), konferencia v Pekingu bola míľnikom vo vývine ženského hnutia, pretože Akčná platforma, ktorú prijalo 189 krajín, bola svojím spôsobom istým typom „historického konsenzu“. Predstavitelia a predstavičky vlád a občianskej spoločnosti sa zhodli po prvé na tom, že ženské práva sú ľudskými právami; po druhé na tom, že spravodlivé vzťahy medzi ženami a mužmi sú základnou podmienkou pre sociálne a ekologicky udržateľný vývoj a sú aj neoddeliteľnou súčasťou demokracie; po tretie na tom, že všetky krajiny budú systematicky uskutočňovať takú politiku, ktorá bude zameraná na dosiahnutie rodovej rovnosti. Ako sa neskôr ukázalo, práve tento tretí bod bol najproblematickejším, pokiaľ ide o jeho plnenie, a to najmä v tých krajinách, kde boli pri moci konzervatívne sily. V krajinách, ktoré práve v tom čase prechádzali obdobím politickej transformácie (Poľsko, Česká republika, Slovenská republika) a ktoré sa neskôr pripojili k Európskemu spoločenstvu, nebola rodová rovnosť nikdy prioritou. Rodová politika je v týchto krajinách odsúvaná nabok kvôli

1. Barbara Unmüßig: Nachdenken über Gender Mainstreaming. Bilanz eines radikalen gesellschaftspolitischen Konzepts zehn Jahre nach der Weltfrauenkonferenz in Peking, HBS concept paper, 2005.

ekonomickým reformám, ktoré majú pomôcť dohnať sklz v ekonomickej sfére, aby tieto krajiny mohli „dobehnúť Európu“ tak rýchlo, ako je to len možné. Práve ženské organizácie, ako aj aktivistky zamerané na ľudské práva žien, opakovane požadovali uplatňovanie opatrení, ktoré nastoľuje Akčná platforma a pokúšali sa prinútiť vlády, aby uskutočňovali politiku rovnosti príležitostí, ktorá by zlepšila situáciu žien. Poukazovali aj na to, že Európska únia dôsledne rozvíja politiku rodovej rovnosti i zavádzaním ďalších právnych ustanovení, cieľom ktorých je zabezpečiť rovnosť príležitostí mužov a žien; ďalej na to, že národnú legislatívu treba prispôbiť *acquis communautaire*, ale aj na to, že sústavné presadzovanie tejto legislatívy v praxi, ako aj aktivity, ktoré majú viesť k zlepšeniu situácie žien, to všetko patrí k podmienkam pre prijatie konkrétnej krajiny do EÚ. Avšak v praxi to napokon dopadlo tak, že do popredia sa dostali iné, oveľa dôležitejšie priority než zlepšovanie kvality života žien.

Ako píše Barbara Unmüßig, myšlienka gender mainstreamingu, teda uplatňovania rodového hľadiska „je radikálnym konceptom, ktorý môže zmeniť rodové vzťahy, pretože zaväzuje všetkých potenciálnych aktérov v politickej oblasti, v podnikaní a v organizáciách“. Metóda uplatňovania rodového hľadiska mala vytvoriť filozofický rámec a súčasne nástroje na efektívnu zmenu vo sfére politiky, ekonomiky, sociálnych vzťahov a kultúry, čiže nástroje, ktoré by zabezpečili mužom aj ženám skutočne rovnaké zaobchádzanie vo všetkých oblastiach života. Desať rokov po konferencii v Pekingu sme sa dostali do fázy vyhodnocovania a kritických analýz. Súčasťou prípravy na zvláštne zasadnutie OSN pod názvom Peking plus 10, ktoré sa konalo v roku 2005, boli početné analýzy a štúdie týkajúce sa realizácie princípu uplatňovania rodového hľadiska. Aj keď sa v týchto materiáloch uvádzajú úspechy a všetko, čo sa v tejto oblasti dosiahlo, na druhej strane sa v nich poukazuje aj na slabé miesta a na limity, ktoré sú, ako sa zdá, priamo obsiahnuté v samotnom koncepte. Uplatňovanie rodového hľadiska, teda gender mainstreaming kritizovali tak jeho podporovateľky a podporovatelia, podľa ktorých, ak by sa v tomto koncepte urobili niektoré úpravy, vzrástla by jeho účinnosť, ako aj protivníci a protivníčky, pričom najviac ich bolo medzi feministickými teoretičkami. Tieto poukazovali na skutočnosť, že celý tento koncept je založený na falošnom a zjednodušenom chápaní rodovej rovnosti, takže nevytvára podmienky pre radikálnu kritiku existujúcich mocenských vzťahov ani pre jednoznačné zmeny v týchto vzťahoch (Hankivsky, 2005). Pri hodnotení realizácie politiky rovnosti príležitostí poukázali kritičky uplatňovania rodového hľadiska na to, že jednou z najväčších prekážok pri zavádzaní tohto princípu do praxe je nedostatok politickej vôle, takže tento koncept zostáva v rovine deklarácií, po ktorých už nenasledujú žiadne aktivity zo strany inštitúcií². Tieto slabé miesta uplatňovania rodového hľadiska súvisia najmä s jeho inštitucionálnym charakterom, pretože od začiatku sa predpokladalo, že pôjde o politiku smerujúcu zhora nadol (top-down policy). V tejto súvislosti sa výskumníčky, teoretičky a feministické aktivistky pýtajú na budúcnosť politiky rovnosti príležitostí a na oprávnenosť využívania uplatňovania rodového hľadiska ako nástroja na jej dosiahnutie. Napriek rozvinutej legislatíve Európskej únie, napriek sústave stratégií zameraných na rovnosť príležitostí, ktoré sa prijímali vždy na obdobia niekoľkých rokov (medzi ne patrí aj najnovšia Cestovná mapa pre rovnosť príležitostí žien a mužov, vypracovaná na obdobie rokov 2006 – 2010), a správam o rovnosti príležitostí žien a mužov v Európskej únii, ktoré Európska komisia predkladá každý rok, situácia sa v podstate nemení. Špecifické problémy, ako sú nedostatočné vedomie o problematike, nedostatok expertíz a napokon nedostatok financií (Rees, 2002), zostávajú stále nevyriešené³. Navyše v niektorých európskych krajinách je politika rodovej rovnosti zneužívaná pravicovými politickými silami a neokonzervatívnymi vládami na šírenie názorov, ktoré utvrdzujú tradičné usporiadanie vzťahov medzi ženami a mužmi a tradičné rozdelenie rodových rolí.

No aj napriek týmto slabým miestam zostáva gender mainstreaming stále kľúčovou stratégiou OSN, Európskej únie, ako aj ďalších multilaterálnych organizácií, a zostáva takouto kľúčovou stratégiou aj vo viacerých krajinách. Ako príklad môže poslúžiť aj to, že Európska únia prijala v Amsterdamskej zmluve z roku 1997 opatrenia na podporu rovnosti príležitostí a neskôr ich ratifikovala v Zmluve o Európskom spoločenstve. Uplatňovanie rodového hľadiska prinieslo výrazné zmeny na

2. Hankivsky, Olena: Gender vs. Diversity Mainstreaming: A Preliminary Examination of the Role and Transformative Potential of Feminist Theory. In: Canadian Journal of Political Science, 2005, 4 (38), s. 977-1001, 2005.

3. Rees, Teresa: Gender Mainstreaming: Misappropriated and Misunderstood? 2002.

rozhodovacej úrovni v politike – dnes je už všeobecne prijateľným faktom to, že na rode záleží a že je nevyhnutné ustavične analyzovať tie činnosti a javy, ktoré majú dosah na životy žien a mužov. Uplatňovanie rodového hľadiska je nástrojom, ktorý umožňuje inštitucionalizáciu politiky rovnosti príležitostí, preto je dôležité podrobovať ho ustavične kritickým analýzám a reflektovať nové formulácie tejto stratégie spôsobom umožňujúcim dosahovať ciele, ktoré si táto koncepcia vytýčila.

Takéto kritické analýzy uplatňovania rodového hľadiska sa nikdy predtým nerobili ani v nových členských štátoch EÚ (Česká republika, Poľsko, Slovensko), ani v krajinách, ktoré s EÚ hraničia (Ukrajina). Gender mainstreaming sa tu zvyčajne používa ako nástroj na vytváranie tlaku na vlády, aby tieto následne podnikli v oblasti rodovej rovnosti patričné kroky, pričom tlak sa vytvára najmä ustavičným zdôrazňovaním faktu, že tento koncept je oficiálnou politikou EÚ. Samotné uplatňovanie rodového hľadiska nebolo nikdy počas príprav na konferenciu Peking plus 10 kriticky analyzované, ale vždy sa hodnotila len politika jednotlivých vlád v tejto oblasti. Štúdie a publikácie na túto tému, ktoré v súčasnosti vznikajú v rámci projektov realizovaných s pomocou Iniciatívy Spoločenstva EQUAL Európskeho sociálneho fondu (v Českej republike, Poľsku a v Slovenskej republike) a s podporou predvstupových fondov (Ukrajina), majú veľmi rozdielnu úroveň a stále nie je dostatok publikácií, ktoré by tento nástroj hlbšie reflektovali a objasňovali, ako sa má používať v praxi. Nasledovanihodnými príkladmi sú napríklad dve publikácie, ktoré vydalo UNDP v Poľsku (*Gender Equality Politics in Practice – Politika rodovej rovnosti v praxi, ako aj správy vytvorené na základe tejto publikácie pod názvom Gender Equality Politics. Poland 2007⁴ – Politika rodovej rovnosti v praxi. Poľsko 2007*); v Slovenskej republike sa uplatňovania rodového hľadiska rôznym spôsobom dotýkajú výstupy z niektorých projektov mimovládnych organizácií (bližšie pozri Pietruchovej – Jójárt v tejto publikácii).

Vzhľadom na to, že dnes je už zrejmé, že pri reflektovaní uplatňovania rodového hľadiska sa jeho hodnotenia veľmi rôznia, je potrebné klásť si aj otázky súvisiace so strategickým potenciálom tohto nástroja a s budúcnosťou inštitucionalizácie politiky rovnosti príležitostí. Štúdia Barbary Unmüßig pod názvom *Zamyslenie nad stratégiou gender mainstreaming. Bilancia radikálneho sociálnopolitického konceptu desať rokov po Svetovej ženskej konferencii v Pekingu*, ktorú sme spomenuli na začiatku tohto úvodu a ktorú autorka prezentovala na medzinárodnom kongrese Globálna žena, usporiadanom Nadáciou Heinricha Bölla v septembri 2005 v Berlíne, sa stala východiskovým bodom pre publikáciu, ktorú máte v rukách a ktorá bola pripravená ako súčasť projektu *Reflexie uplatňovania rodového hľadiska*. Pozvali sme expertky z Českej republiky, z Poľska, zo Slovenskej republiky, z Ukrajiny a z Nemecka, aby s nami spolupracovali. Tieto expertky analyzovali spôsob, akým sa uskutočňuje politika rodovej rovnosti v ich krajine a okrem iného sa pokúšali zodpovedať aj otázku, do akej miery pomohla aplikácia metódy uplatňovania rodového hľadiska pri zavádzaní zmien v rodových vzťahoch v súčasnosti. Upozorňujú na to, čo sa v tejto oblasti dosiahlo, ale aj na zlyhania, pričom sformulovali aj niektoré odporúčania, ktoré by umožnili lepšie využiť potenciál politiky rodovej rovnosti. Anglická verzia publikácie obsahuje texty Barbary Unmüßig a Claudie Neusüß, ktoré sú úvodom do problematiky uplatňovania rodového hľadiska, a ďalej štyri prípadové štúdie, ktoré napísali expertky z Českej republiky, Poľska, Slovenskej republiky a Ukrajiny. Tento materiál je doplnený publikáciami v češtine, poľštine, slovenčine a ukrajinčine, ktoré sú o niečo menšie rozsahom a ktoré obsahujú okrem dvoch úvodných textov aj prípadové štúdie zamerané na danú krajinu.

Úvodný text Claudie Neusüß poskytuje informácie o historickom vývine uplatňovania rodového hľadiska, pričom správne poukazuje na to, že deväťdesiate roky boli pre túto stratégiu „zlatými časmi“, keďže v tomto období sa podarilo ženskému hnutiu v rámci Európskej únie získať veľmi veľký priestor, a to celkom príznačne aj vďaka tomu, že práve vtedy sa Európska únia rozšírila o krajiny „ústretové voči ženám“, ako sú Švédsko, Fínsko a Rakúsko. Neusüß si uvedomuje limity konceptu gender mainstreamingu a poukazuje na to, že práve jeho nedostatočne presná definícia vedie k tomu, že sa tento koncept hodí na veľmi rôzne zábery rovnosti príležitostí, a to znamená, že prakticky každá krajina si môže vybrať variant, ktorý jej vyhovuje a ktorý je najkompatibilnejší s miestnymi tradíciami a s chápaním rodovej rovnosti v konkrétnej krajine. Analýza situácie v Nemecku je zvlášť cenná, pretože obsahuje množstvo analógií so situáciou v jednotlivých nových členských štátoch. V oboch prípadoch máme dočinenia s úpadkom v oblasti politiky rodovej rovnosti, alebo lepšie povedané s ofenzívou kon-

4. Polityka równości płci. Polska 2007. (Gender Equality Politics. Poland 2007.) Report, UNDP, Warsaw 2007.

zervatívnej politiky, ktorá tiež využíva gender mainstreaming, ale ako nástroj na presadzovanie rodinnej politiky. „Gender mainstreaming sa na vládnej úrovni detematizuje, ženská politika sa vyčerpáva v rodinnej politike a aktivity v oblasti GM sa redukujú.“ Finančné a ľudské zdroje sú už obmedzené. Podobné pozorovania vyplývajú aj z analýzy situácie v Českej republike, Poľsku a Slovenskej republike, pričom autorky týchto analýz tvrdia, že politika presadzovania rodovej rovnosti nikdy nebola pre vlády v týchto krajinách prioritou, zato v súčasnosti ju v dôsledku prílivu EÚ fondov využívajú konzervatívne vlády na to, aby podporovali také riešenia, ktoré posilňujú tradičné rozdelenie rodových rolí.

Vzhľadom na tieto dôvody potrebujeme nastoliť otázky týkajúce sa takých stratégií, ktoré by pomohli obhájiť politiku rodovej rovnosti pred zneužitím zo strany neokonzervatívnych vlád, presadzujúcich myšlienky, protirečiace základnej koncepcii tejto politiky. Uplatňovanie rodového hľadiska sa sotva dá považovať za zázračnú liečbu, ktorá by mohla zabezpečiť dosiahnutie rodovej rovnosti v praxi, ale je isté, že tento koncept môže aj v súčasnosti zohrať významnú rolu ako komplementárna stratégia. Aby však takéto niečo bolo možné, musí sa téma rodovej rovnosti znovu stať politickou témou a ako na to upozorňuje Claudia Neusüß, súčasnú stagnáciu v politike rovnosti príležitostí bude potrebné prelomiť tým, že sa sformujú nové aliancie a budú sa iniciovať nové aktivity, a to zo strany žien a – čo je veľmi dôležité – aj mužov ako predstaviteľiek a predstaviteľov vedy, politiky a občianskej spoločnosti. Zároveň si musíme uvedomovať, že politika rodovej rovnosti a jej hlavný nástroj uplatňovanie rodového hľadiska musí byť dlhodobým procesom transformácie politík jednotlivých štátov.

Agnieszka Rochon

riaditeľka Zastúpenia Nadácie Heinricha Bölla v Poľsku

Agnieszka Grzybek

koordinátorka regionálneho programu „Rodová demokracia – ženská politika“

1.

Gender mainstreaming: potenciál a hranice radikálneho sociálneho konceptu

Barbara Unmüßig

Gender mainstreaming: radikálny koncept

Gender mainstreaming, uplatňovanie rodového hľadiska, je vo svojom jadre radikálny sociálny koncept na dosiahnutie väčšej rovnosti a rovnoprávnosti medzi rodmi. Prečo radikálny? Gender mainstreaming je strategický prístup, ktorý chce po prvý raz zaviazat vlády, ale aj iných aktérov z oblasti ekonomiky či z verejných inštitúcií, aby dôsledne uplatňovali rodovo špecifickú perspektívu pri všetkých politických a ekonomických rozhodnutiach. To je veľmi radikálny koncept. Také niečo tu ešte v takomto rozsahu nebolo. Gender mainstreaming chce skúmať a analyzovať dosah všetkých politických rozhodnutí, všetkých ekonomických rozhodnutí na rodové pomery. Gender mainstreaming chce takto v konečnom dôsledku skoncovať s mýtom, že existuje niečo ako rodová neutralita. Pretože niečo také ako rodová neutralita neexistuje. Všetky politické a všetky podnikateľské rozhodnutia a opatrenia majú dosah na rodové pomery. Žiadna oblasť, či už daňová alebo finančná politika, zahraničná alebo bezpečnostná politika, politika trhu práce alebo zdravotná politika, by teda nemala opomínať analýzu rodového vplyvu.

Odkiaľ pochádza koncept gender mainstreamingu?

Koncept uplatňovania rodového hľadiska vznikol najmä v kontexte ženskej a rozvojovej politiky v období okolo svetových ženských konferencií v osemdesiatych a deväťdesiatych rokoch. Ženy v týchto kontextoch diskutovali o tom, že politika rodovej rovnosti, rovnoprávnosť medzi rodmi, nemôže byť len úlohou ženskej politiky alebo rodinnej politiky, ale má nájsť odozvu vo všetkých oblastiach politiky, preto ide o *mainstreaming*. Odtiaľ teda toto slovo pochádza a nemá na mysli nič menej než chápanie politiky rodovej rovnosti ako prierezovej úlohy.

Svetová konferencia v roku 1995 v Pekingu bola míľnikom a veľmi veľkým úspechom medzinárodnej ženskej politiky a v rámci jednotlivých krajín spúšťačom početných iniciatív zameraných na rodovú rovnosť a rovnoprávnosť. V Pekinskej akčnej platforme tak nebol zakotvený len princíp gender mainstreamingu, ale po prvý raz aj kategória rodu. Pekinská akčná platforma je prvým medzinárodným dokumentom, ktorý sa pokúsil o jeho definíciu. Ratifikovalo ho 189 vlád.

Čo znamená kategória „rod“? Čo vôbec znamená „rod“? Rodové roly a rodové pomery sú sociálne, politicky, kultúrne a ekonomicky ukotvené v kontexte konkrétnych spoločností. To značí, že naše rodové roly sú v závislosti od konkrétnej spoločnosti sociálne a kultúrne konštruované. A súčasne to predstavuje uvedomenie si skutočnosti, že rodové roly a rodové pomery sa neustále menia. Spoločenské zmeny sa formujú, sú politicky a ekonomicky „urobené“. Práve to aj aktérkam a aktérom ženskej a rodovej politiky jasne signalizuje, že môžu ovplyvňovať rodové pomery. Nemusíme akceptovať status quo rodových rolí, ale môžeme ich aktívne ovplyvňovať a meniť. Pre tento spôsob uvažovania znamenala Pekinská akčná platforma na medzinárodnej úrovni prelom.

Ďalším dôležitým úspechom Pekingu bolo, že prekonanie nerovnosti a nedemokratických rodových vzťahov nie je výlučne vecou žien, ale musí byť aj vecou mužov a úlohou celej spoločnosti. Kto chce meniť rodové vzťahy, potrebuje získať pre túto zmenu mužov, potrebuje získať celú spoločnosť. Je teda jasné: Politika rodovej rovnosti – to je jadro výpovede – nie je len vecou žien a ženských organizácií, ale aj – a najmä – úlohou mužov.

Čo sa v uplynulých dvanástich rokoch stalo s konceptom gender mainstreamingu?

Po prvé treba konštatovať, že v deväťdesiatych rokoch zaznamenala politika rodovej rovnosti v celosvetovom meradle prelom. Inštitucionalizácia ženskej a rodovej politiky stála vždy v centre politických požiadaviek medzinárodných ženských hnutí a sietí. Pekinská akčná platforma a princíp gender mainstreamingu veľmi podporuje tento inštitucionálny prvok, pretože vyzýva najmä vlády, aby na uplatňovanie rodového hľadiska poskytli potrebné inštitucionálne, finančné a personálne zdroje. A tak sa aj Pekinskej akčnej platforme podarilo ďalej posunúť politické iniciatívy v mnohých krajinách sveta, ktoré zlepšili najmä legislatívne rámcové podmienky pre rovnosť žien.

Zoči-voči tomuto nepopierateľnému pokroku však stojí fakt, že z hľadiska jednotlivých krajín i z globálneho hľadiska ešte stále nie sú odbúrané hierarchie, mocenské rozdiely a vzťahy dominancie medzi rodmi. Diskriminácia, znevýhodňovanie a násilie sú naďalej faktormi určujúcimi životnú situáciu miliónov žien vo všetkých regiónoch sveta. Takmer každý medzinárodný dokument, medzinárodná (ženská) konferencia potvrdzuje, že štruktúrna nerovnosť medzi rodmi sa v mnohých spoločnostiach skôr zintenzívnila než oslabil. Politicky sú ženy rôznymi spôsobmi ešte vždy vylúčené z rozhodovacích procesov. Z právneho hľadiska sú veľmi zraniteľné. Ekonomické rozdiely v neprospech žien sa napriek stúpajúcej zamestnanosti takmer nezmenšili, o. i. preto, že ženy pracujú v omnoho väčšom počte než muži v neistých pracovných pomeroch a na čiastočné úväzky, ako aj v zle platených odvetviach. No aj muži sú viac než kedykoľvek predtým ohrozovaní nezamestnanosťou, násilím a marginalizáciou.

Napriek tomu môžeme jasne povedať, že deväťdesiate roky boli dobré roky na to, aby sa v globálnom meradle dali do pohybu právne úpravy. Pekinská akčná platforma a dohovory OSN ako CEDAW (Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien) sú významné politické referenčné rámce a podklady, na ktoré sa možno odvolávať pri dožadovaní sa rodovo spravodlivých politík.

Napríklad v kontexte Európskej únie niektorí hovoria o „zlatom veku“ politiky rodovej rovnosti, pretože sa rozbehlo tak veľa iniciatív na podporu rodovej rovnosti. Jeden príklad toho, čo sa udialo v Európskej únii: Princíp gender mainstreamingu bol v Amsterdamskej zmluve z roku 1997 zakotvený ako úloha pre všetky členské štáty. Zmluva tým záväzne ustanovuje, že všetky členské krajiny a všetky európske orgány sú povinné etablovať rodovo špecifické perspektívy a rodové analýzy na všetkých úrovniach rozhodovania, vo všetkých rozhodovacích fázach a vytvoriť pre to procesný postup. V rámci EÚ boli vytvorené aj takzvané cestovné mapy, päťročné programy. Identifikujú centrálné politické oblasti, kde sa má rodové hľadisko uplatňovať prioritne. V aktuálnom akčnom pláne *Cestovnej mapy na roky 2006 až 2010* sú napríklad ako ústredné oblasti uvedené: rovnosť mužov a žien v ekonomike; rovnosť mužov a žien na trhu práce; povinnosť štátu sprístupniť primerané služby, aby tak umožnil zosúladenie rodiny a profesie, zosúladenie starostlivosti a profesie.

A aj v tejto Cestovnej mape Európskej únie sú zmienky o tom, že každá krajina je povinná iniciatívne vytvárať podmienky na prekonávanie tradičných rodových stereotypov. Je tu aj výzva, že krajiny ako Nemecko alebo Poľsko, Rakúsko alebo Taliansko majú robiť viac a využívať rodové tréningy, príručky a všetky druhy podpory. Vcelku ide teda o dobré východiská a koncept a princíp gender mainstreamingu dokázal v mnohých inštitúciách a aj v administratíve naštartovať proces učenia sa a pozitívne pôsobiť.

Inštitucionálne učenie sa

Ak existuje politická vôľa, možno pomocou uplatňovania rodového hľadiska docieľiť mnoho pozitívnych efektov. Je to veľký rozdiel voči minulosti, keď princíp gender mainstreamingu teraz vyzýva administratívu, aby premýšľala o rodových dimenziách svojich politických rozhodnutí. To je samo osebe veľmi pozitívne, pretože to môže zmeniť vedomie v inštitúciách. Stratégia GM vyzýva k tomu, aby si inštitúcie osvojili rodovú kompetenciu, pretože väčšinou majú len málo alebo vôbec žiadne vedomosti o tom, aké dôsledky majú politické rozhodnutia na rodové pomery. Väčšina štatistík vo svete je rodovo nerozlíšená. Preto je nutné, aby sa dáta zbierali rodovo diferencovane. Vďaka zásade uplatňovania rodového hľadiska sa v mnohých oblastiach podarilo zozbierať rodovo diferencované poznatky a údaje. Na ich základe prichádza uvedomenie, že napríklad politika týkajúca sa starostlivosti o zdravie (aj samotné terapie a pod.) má na ženy a mužov rôzny dosah.

Tak prispievajú nové nástroje a metódy, ako sú rodová analýza alebo rodové rozpočtovanie (gender analyse alebo gender budgeting), k novým (spoločensko)politickým poznatkom o rodových účinkoch politiky a vytvárajú inovatívne poznatkové bázy pre politiku a správu.

Keď existuje politická vôľa, finančné a personálne zdroje, potom môže dať gender mainstreaming do pohybu procesy zmeny, uvedomovacie procesy, môže umožniť učenie sa v inštitúciách a viesť aj k novému konaniu inštitúcií verejnej správy. Pre všetky tieto pozitívne efekty uplatňovania rodového hľadiska možno všade, predovšetkým v Európe, nájsť pozitívne príklady.

Hranice gender mainstreamingu

Chýbajúca politická vôľa

Teraz k niektorým kritickým poznámkam. Na jednej strane sme v deväťdesiatych rokoch zažili taký nástup politiky rovnosti príležitostí, že ho možno zhrnúť slovami: Tolko rodovej problematiky tu ešte nebolo. Všetci sa museli aktivizovať, museli zaujať postoj ku konceptu uplatňovania rodového hľadiska. Fakt, že EÚ tento princíp prijala, predstavoval pre mnohé krajiny, predovšetkým pre nové pristupujúce členské krajiny, veľmi dôležitý referenčný rámec pre napredovanie národných politík rodovej rovnosti.

Ale najneskôr od tohto tisícročia zažívame rodovopolitickú stagnáciu. Všade, aj v Nemecku. Čo sú príčiny tejto stagnácie? Po prvé existujú niektoré všeobecné politické príčiny. Európska únia sa z 15 členských štátov rozrástla na 27 členských štátov. V rámci Európskej únie sa zmenil pomer síl. V EÚ sa okrem toho v dôsledku zmeny vlády – ako v Nemecku – dostali k moci konzervatívne sily. Konzervatívne vlády členských krajín EÚ sa pokúšajú oslabovať pokrokové prístupy alebo uplatňujú európske politiky rovnosti len váhavo či polovičato. Takéto vlády posilňujú vo verejnom diskurze skôr konzervatívne rodové roly. V niektorých krajinách – ako v Poľsku – získavajú váhu homofóbne postoje, postoje nepriateľské voči inakosti, preto nie je napríklad jednoduché verejne hovoriť aj o sexuálnej orientácii, etnicite a kultúre ako dôvodoch diskriminácie. Celkovo je prostredie nepriateľskejšie naladené voči diskusi o antidiskriminačných opatreniach, týka sa to aj možnosti diskusie o politike rodovej rovnosti.

Druhú príčinu rodovopolitickej stagnácie treba hľadať v skutočnosti, že rodovopolitické východiská sa príliš a výlučne sústreďovali na zosúladovanie rodiny a profesie, a tým sa celkom podriadili rodinnej politike, alebo ich táto dokonca plne nahradila.

V Nemecku možno zasa pozorovať zaujímavý jav, že sa práve ministerke pre rodinu a ženy – Ursule von der Leyen, členke Kresťanskodemokratickej únie (CDU) – podarilo dosiahnuť prelom, získať viac finančných prostriedkov a mobilizovať infraštruktúru pre zabezpečenie starostlivosti o deti v réžii štátu. Sú teda aj konzervatívne politiky, ktoré vyvolali modernizačné posuny, aspoň v rodinnej politike. Ale v Nemecku takmer neexistujú zo strany vlády východiská týkajúce sa rodovej rovnosti, ktoré by presahovali túto rodinnú politiku či diskusiu o zosúladovaní rodiny a profesie. Práve naopak, takmer všetko, čo sa v kontexte uplatňovania rodového hľadiska vybudovalo, naša vláda v tejto chvíli odbúrava. Riadiaca skupina, ktorá mala organizovať všetky aktivity ministerstiev týkajúce sa gender mainstreamingu, už neexistuje. Politika špecifickej podpory žien je už takmer neviditeľná, alebo sa do veľkej miery koncentruje na podporu kariéry žien. Vcelku možno konštatovať, že rovnako na úrovni štátu, ako aj na úrovni EÚ či OSN dochádza k redukcii finančných zdrojov určených na podporu žien alebo sa dokonca celkom škrtajú.

De facto chýba politická vôľa skutočne sa chopiť radikálneho jadra stratégie gender mainstreaming a preskúmať politické rozhodnutia z hľadiska ich rodovopolitických dôsledkov. V každodennom politickom živote nie je uplatňovanie rodového hľadiska zakotvené takmer nikde – ani vo vládach, ani v inštitúciách (v národnom i medzinárodnom meradle). Tento nástroj sa v skutočnosti použil nanajvýš v pilotných projektoch a niekoľkých ukázkových projektoch. Politicky je teda potrebná re-tematizácia gender mainstreamingu najmä na vládnej úrovni vo väčšine krajín EÚ.

Hranice konceptu?

Popri týchto rámcových politických podmienkach a chýbajúcej politickej vôli sú tu aj iné faktory, ktoré spočívajú v samotnom koncepte uplatňovania rodového hľadiska a ktoré spôsobujú, že táto stratégia nie je bezpodmienečne úspešná. Už dlho sa diskutuje o tom, či je gender mainstreaming vôbec dobrým, pozitívnym nástrojom, ktorý má napomôcť dosiahnutie rovnoprávnosti a odbúravanie rodových hierarchií. Domnievam sa, že tento v zásade radikálny koncept bol príliš úzko definovaný a politicky interpretovaný, a to najmä zo strany inštitúcií a sčasti aj ženských organizácií. Nepodarilo sa nám rodovopoliticky ovplyvniť dôležité, takzvané tvrdé politické oblasti ako hospodársku politiku a politiku trhu práce alebo dôchodkovú politiku či sociálnu politiku, ani podnietiť v tejto veci verejnú diskusiu.

Na úrovni EÚ by bolo napríklad zaujímavé, keby boli štrukturálne fondy a regionálne programy EÚ, ktoré kladú ekonomické a sociálne výhybky a vnášajú veľa peňazí do regiónov EÚ, analyzované z hľadiska uplatňovania princípu GM a rodovopoliticky ovplyvňované. Existujú výskumy, ktoré potvrdzujú, že uplatňovanie rodového hľadiska nezohráva v konečnom dôsledku pri relevantných ekonomických rozhodnutiach, v ekonomických procesoch vôbec žiadnu rolu.

Zdá sa, že sme veľmi intenzívne vsadili na inštitúcie a jednoducho sme vynechali, nezohľadnili sféru ekonomiky a ekonomických rozhodnutí, ktoré sú pre rodové pomery také dôležité. Napríklad v Nemecku boli bez ohľadu na stratégiu GM v kontexte reforiem trhu práce vydané zákony, ktoré v prípade štátnych sociálnych transferov znova posilnili vzájomnú závislosť žien a mužov. To je vzhľadom na požiadavku samostatného existenčného zabezpečenia pre ženy a mužov zmena k horšiemu.

Uplatňovaniu rodového hľadiska sa nepodarilo preniknúť do veľkých oblastí politiky, do významných procesov rozhodovania. V Nemecku existujú vlastne len pilotné projekty. Všade sa niečo načalo, tu a tam pilotný projekt. No nikdy to nešlo ďalej za fázu pilotného projektu. Tak napríklad zadala vtedajšia spolková vláda štúdiu o realizovateľnosti gender budgetingu, t. j. rodového rozpočtovania. Skúmanie rozpočtov na základe rodových kritérií by znamenalo skutočný prelom v ovplyvňovaní rozhodovania z rodovej perspektívy. Terajšia spolková vláda však nechcela túto štúdiu ani uverejniť. Viaceré – zväčša ženské – organizácie a jednotlivci vyvinuli verejný nátlak na vládu, aby dosiahli uverejnenie tejto štúdie. Teraz je teda štúdia

zverejnená na internete. Ale politická diskusia o tom, ako by mohlo byť rodové rozpočtovanie uplatňované v nemeckej komunálnej a spolkovéj rozpočtovej politike, sa nekoná. To by bolo politicky príliš riskantné a viedlo by to k revolúcii v rozhodovacích procesoch, nielen z rodovopolitického hľadiska.

Iná kritika sa zakladá na tom, že sme príliš jednostranne vsadili na inštitúcie. Je, samozrejme, správne predpokladať, že kľúčoví aktéri rozhodovania na ministerstvách, v inštitúciách ako Svetová banka alebo radnica či aktéri rozhodovania vo firmách chcú presadzovať politiku rovnosti príležitostí a väčšiu rodovú spravodlivosť. Z tohto hľadiska je prístup zhora nadol ústredným predpokladom úspešného uplatňovania rodového hľadiska. Lenže inštitúcie a firmy nekonajú rodovo neutrálne a nepôsobia v priestore bez mocenských záujmov. Sú vedené záujmami rovnako ako vlády. Firmy už dávno objavili ženy ako ekonomický faktor, a preto podporujú procesy uplatňovania rozmanitosti alebo rodového hľadiska. Ženy sú pre ne ekonomickým faktorom, menej sa zaujímajú o rodové hierarchie a rody.

Často sme sa správali tak, akoby inštitúciám len bolo treba povedať, čo majú robiť, zabudli sme však, že aj v inštitúciách sa odzrkadľujú mocenské konštrukcie, a tým i predstavy o rodových rolách. Kto definuje, čo je tradičná rodová rola? Kto definuje, čo je ústretové voči ženám a čo voči mužom? Kto artikuluje potreby a ciele, a najmä, akú má rokovaciu pozíciu? Kto má definičnú moc v inštitúciách?

Inštitúcie a administratívy určite nie sú samy osebe rodovo citlivou pôdou. Rozhodovacie štruktúry a postupy sú navyše štruktúrované hierarchicky a kultúra organizácie je často poznačená mužským spoločenstvom. Prevládajú pravidlá a postupy, ktoré sa skôr orientujú na dôvernosť než na transparentnosť a otvorenú diskusnú kultúru. Nemožno sa preto čudovať, že pilotné projekty na uplatňovanie rodového hľadiska v ministerských byrokraciách a inštitúciách produkujú hlavne príručky, súbory kritérií či kontrolné zoznamy a že naštartované procesy majú často technokratický charakter.

Hoci, aby sme nevyšli s vodou z vaničky aj dieťa, je iste správne predpokladať, že inštitúcie môžu napomáhať procesom učenia sa. Je tiež pravda, že potrebujeme dobre fungujúce inštitúcie, ktoré realizujú politické koncepcie, aj emancipačné koncepcie. Lenže sa domnievam, a to je jedna z mojich základných téz, že na to, aby sa inštitúcie zmenili, potrebujeme spoločenský pohyb zvonka, potrebujeme politický tlak vychádzajúci zo spoločnosti. Politické rozhodnutia sa menia len vtedy, keď bude spoločnosť formulovať potrebu zmeny. Inštitúcie potom musia vyplniť politické zadania. Mnohí ľudia, ktorí verili, že to inštitúcie nejako zariadia, stratili túto súvislosť zo zreteľa. Ovpływňovanie inštitúcií a byrokracie prostredníctvom lobingu je jedna vec, organizovanie spoločenského tlaku cez médiá a verejnosť, cez hlasné protesty zasa druhá.

Politika rodovej rovnosti, ktorá sa prostredníctvom stratégie GM orientuje výlučne na inštitúcie, naráža na svoje politické hranice, najmä vtedy, keď niet ženských alebo rodových politických organizácií, ktoré sú schopné ovplyvňovať parlamenty, verejnosť, a tým nepriamo aj inštitúcie. V mnohých krajinách sa práve toto podarilo. V Južnej Afrike, Keni, Mexiku i v Brazílii využili ženské politické organizácie politické zmeny vo svojich krajinách v určitých prechodných fázach a na základe Pekinskej akčnej platformy sa im s istým úspechom podarilo dosiahnuť dodržiavanie zásad GM. Napokon je vo všetkých krajinách rozhodujúce, ako sú rodovopolitické témy spoločensky organizované.

Ďalší problém je, že mnohé inštitúcie využili koncept gender mainstreamingu na to, aby skončili s podporovaním a financovaním iniciatív ženskej politiky. Táto stratégia sa stala takpovediac ospravedlnením toho, že ženské projekty už neboli financované alebo boli financované menej. Už išlo o „rod“. To bola a je fatálna inštrumentalizácia zo strany politiky a jej inštitúcií, pretože stratégia GM bola od začiatku jasne formulovaná tak, že potrebujeme oba prístupy: musíme ženy posilňovať a podporovať v ich politickej a ekonomickej participácii, ale súčasne musíme do uplatňovania rodového hľadiska zapojiť aj mužov. Skutočnosť, že ženské projekty sa dostali do úzadia, prispela skôr k desolidarizovaniu sa žien s konceptom GM než

k jeho posilneniu. V celosvetovom meradle je kritika stratégie gender mainstreaming pomerne intenzívna. Tento koncept stratil v teste politickej praxe z rozličných dôvodov svoje radikálne jadro.

Na záver chcem zhrnúť, že považujem za zrejmé, že gender mainstreaming je radikálny sociálny koncept. Keby sme ho brali vážne a skutočne dokázali dostať rodovú perspektívu do všetkých politických rozhodnutí, bol by to prelom: v záujme väčšej rovnoprávnosti, rovnosti a – z môjho hľadiska – v záujme inej politiky vôbec. Chceme zmeny s rodovou perspektívou v daňovej politike, v zahraničnej a bezpečnostnej politike, v politike trhu práce atď. Problém je, že sme sa príliš venovali technickým a byrokratickým postupom v rámci inštitúcií, všetci sa musíme spoločne usilovať, aby sme z rodovej politiky zasa urobili spoločenskú tému, o ktorej sa nediskutuje len v odborných kruhoch. Musíme šíriť uplatňovanie rodového hľadiska v spoločnosti, musíme organizovať väčší politický tlak zdola. V Európskej únii je politika rodovej rovnosti, a tým aj gender mainstreaming ako jeden z mnohých nástrojov aj naďalej veľmi dôležitým referenčným rámcom pre národné politiky. Myslím, že v mnohých krajinách EÚ môžu byť ženy a muži, ktorí si želajú rovnosť, radi, že v EÚ existujú direktívy, ktoré národné vlády nútia, aby konali. Preto sa domnievam, že tento rámec potrebujeme. No k tomuto zákonnému rámcovaniu potrebujeme politiku zdola, posilnenie iniciatív, ktoré smerujú k rodovej rovnosti, a musíme do nich zapojiť viac mužov. Potrebujeme vzory, aj mužské vzory, teda mužov, ktorí budú ochotní sa v spoločnosti, vo verejnej správe, v ekonomike, v odboroch zasadzovať i za rodovú spravodlivosť, pretože nie je možné, aby práca na zmene rodových pomerov ostala len na pleciah žien.

2.

Stratégia uplatňovania
rodového hľadiska
v EÚ a v Nemecku:
Dva kroky vpred
a jeden vzad?

Claudia Neusüß

Pôvod a vzostup jedného konceptu politiky rodovej rovnosti

Gender mainstreaming, uplatňovanie rodového hľadiska (GM), je koncept politiky rodovej rovnosti, ktorý pochádza z kontextu rozvojovej politiky a v medzinárodnom meradle bol ďalej rozvíjaný a popularizovaný na úrovni OSN. Po prvý raz sa o GM diskutovalo na Tretej svetovej ženskej konferencii OSN v roku 1985 v Nairobi a na Štvrtej svetovej ženskej konferencii v roku 1995 v Pekingu bola táto stratégia propagovaná ako nová stratégia rodovej rovnosti (pozri Wichterich 2000, von Braunmühl 2000). Akčná platforma (APF)¹, ktorá bola prijatá na tejto konferencii, obsahuje súbor opatrení, ktoré majú odbúravať diskrimináciu žien a vytvárať rodovú rovnosť. Určilo sa tu dvanásť akčných oblastí (o. i. ženy a chudoba, ženy a zdravie, ženy a ekonomika).

Pojem uplatňovanie rodového hľadiska sa síce v Pekinskej akčnej platforme priamo neuvádza, ale takmer všetky tematické oblasti obsahujú odsek, ktorý má de facto na mysli stratégiu GM: „Vlády a iní aktéri majú podporovať aktívnu a viditeľnú politiku dôsledného zakomponovania rodovej perspektívy do všetkých politík a programov, aby sa vplyv rozhodnutí na ženy, resp. mužov analyzoval predtým, ako sa tieto opatrenia prijímú.“ (BMFSFJ 1996, s. 37.)

Zahrnutie takejto rodovopolitickej prierezovej perspektívy do Akčnej platformy predstavovalo veľký úspech medzinárodného ženského hnutia. No zároveň predstava mnohých feministiek a feministov o perspektíve nazerania na rodové hierarchie z hľadiska kritiky moci a ich vízia iného, lepšieho sveta siahala ďalej než „len“ po integráciu do hlavného prúdu. Názorným príkladom je často citovaná výzva aktérky ženskej politiky a feministky Belly Abzug: „I don't want to be mainstreamed in a polluted stream!“ (Nechcem sa stať súčasťou kontaminovaného prúdu!) Feministická kritika sa vo svojich rôznych odtieňoch vždy chápala aj ako hybná sila zásadnej spoločenskej zmeny: „Nejde len o provokácie týkajúce sa mocenského vzťahu medzi mužmi a ženami, ide o jeho odstránenie.“ (Bereswill 2004, s. 52.) Mal vzniknúť nový, lepší svet.²

Napriek tomu sa však ukázalo, že aj „umiernený variant“ rodového „mainstreamovania“ môže byť užitočný nato, aby sa veci pohli. Regina Frey upozorňuje, že Akčná platforma kladie na ratifikujúce vlády ďalekosiahle nároky, a to aj v oblasti ženskej politiky, a dodnes funguje „ako meradlo kritického hodnotenia rodovej politiky vlád“ (Frey 2004, s. 32).

Je gender mainstreaming len bezzubý tiger?

V rámci pokračovania procesu Štvrtej svetovej ženskej konferencie (Peking plus 5) odovzdali ženské mimovládne organizácie takzvané *tieňové správy*, ktoré kriticky komentovali oficiálne správy vlád. Nemecké mimovládne organizácie požadovali v tejto súvislosti dvojité strategiu posilňovania žien (Frauen-Empowerment) a uplatňovania rodového hľadiska (GM) (por. Heinrich Böll Stiftung 1999, s. 91).

Ženské organizácie bilancovali aj o päť rokov neskôr (Peking plus 10). Na celom svete sa ukázalo, že dohodnuté opatrenia na odbúranie diskriminácie žien a vytváranie rodovej spravodlivosti sa v mnohých ohľadoch neuplatňujú. Navyše hrozili aj kroky späť vzhľadom na už dosiahnuté štandardy, najmä v oblasti sexuálnych a reprodukčných práv a slobôd. Pridala sa k tomu politická klíma, ktorú v medzinárodnom rozsahu určovala mobilizácia konzervatívnych síl proti ženským právam. Od konca februára do 11. marca 2005 zasadala v New Yorku Komisia OSN pre postavenie žien (Commission on the Status of Women – CSW) a zaoberala sa mnohými prípadmi nedostatočnej implementácie Pekinskej akčnej platformy na národnej úrovni v 189 signatárskych štátoch.

1. <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/>

2. Srdečne ďakujem Jette Knoblich za užitočné podnety.

Historický vývoj politiky rodovej rovnosti v EÚ

Medzinárodný vývoj v osemdesiatych a najmä v deväťdesiatych rokoch v oblasti uplatňovania rodového hľadiska ovplyvňoval politiku rodovej rovnosti Európskej únie, ktorá bola dovtedy zameraná na politiku zamestnanosti. Po založení Európskeho hospodárskeho spoločenstva sa rodovopolitické aktivity najprv zameriavali na vytvorenie spoločného ekonomického priestoru. Zásada rovnakej mzdy za rovnakú prácu bola celých štyridsať rokov jediným bodom, na ktorý sa v Zmluve o Európskom spoločenstve mohla vzťahovať politika rovnosti, a tento sa obmedzoval na oblasť zamestnania (Erbe 2002, s. 11).

Druhá fáza európskej politiky rodovej rovnosti do roku 1991 sa opisuje ako „fragmentárna politika rovnosti“ (Erbe 2002, s. 12). V roku 1974 schválili ministri práce a sociálnych vecí sociálnopolitický program Európskeho spoločenstva. V jeho centre stáli otázky zamestnanosti, otázky zosúladovania životných pomerov a pracovných podmienok, ako aj participácia sociálnych partnerov na sociálnopolitických a hospodárskopolitických rozhodnutiach Európskeho spoločenstva. V tejto súvislosti boli vydané smernice, ktoré definovali a ďalej rozvíjali zásadu rovnosti mzdy. Rozličnými spôsobmi podávania žalôb na Európskom súdnom dvore sa v tejto oblasti dosiahli najväčšie úspechy (por. Berghahn 2002). V roku 1982 bol navyše iniciovaný prvý akčný program pre rodovú rovnosť, druhý nasledoval v roku 1986. Oba mali zlepšiť profesijné príležitosti žien, a tým účinne pôsobiť ako opatrenia proti nezamestnanosti žien. Tento cieľ sledovala od roku 1991 aj iniciatíva Spoločenstva: NOW – New Opportunities for Women (tamtiež; 12 a ď.).

Impulzy pre pokrokovú ženskú a rodovú politiku

Začiatkom deväťdesiatych rokov sa – paralelne k posilneniu celosvetového zosieťovania ženských organizácií – začala nová fáza charakterizovaná koordinovanými ženskopolitickými aktivitami. Vznikli ženské organizácie zosieťované na európskej úrovni, ktoré lobovali v Európskom parlamente a v Európskej komisii. V roku 1990 bola založená Európska ženská lobby a v roku 1992 vznikol Network of Decision Making (tamtiež, s. 13).

Popri Maastrichtskej zmluve podpísalo vtedy jedenásť štátov (bez Veľkej Británie) protokol o sociálnej politike. Zaväzoval Spoločenstvo k tomu, aby sa zasadzovalo za rovnosť príležitostí žien a mužov na trhu práce, a povolil krajinám „pozitívne diskriminačné“ opatrenia na vyrovnávanie nevýhod, nemalo to však nejaký významný efekt (tamtiež, s. 14; por. Holz/Neusüß 2006).

Ďalší posun pre progresívny vývoj európskych politík rodovej rovnosti priniesol vstup krajín „ústretových voči ženám“, ako sú Švédsko, Fínsko a Rakúsko. Od roku 1995 sa značne zlepšili možnosti ovplyvňovania a aktivít rodovej politiky. (Lemke 1999, citované podľa Erbe 2002, s. 14, Roth 2007). V rokoch 1992 až 1999 boli vydané ďalšie smernice. Zásada rovnosti žien a mužov sa ustanovila v oblasti udeľovania európskych podporných grantov. V roku 1996 zverejnila Európska komisia po prvý raz výsledky evaluácie opatrení a vyvodila z nich dôsledky. Štvrtý akčný program sa neobmedzoval len na oblasť zamestnanosti, ale mal meniť spoločenské postoje a štruktúry. Ako centrálny prvok bol zavedený princíp uplatňovania rodového hľadiska.

Dokladom toho, že sa ženské otázky stále viac posúvali z ekonomického do politického kontextu (por. Klement/Jünemann 2005, s. 9), je podporný program DAPHNE (1995) zameraný na osvetu o problematike násillia páchaného na ženách a deťoch, ako aj akčný plán STOP (1996) proti obchodovaniu so ženami a deťmi. Tieto opatrenia však nezohľadnili štruktúrne znevýhodňovanie žien. Rada Európskej únie vydala v roku 1996 odporúčanie členským štátom smerujúce k „vyššej účasti žien a mužov v rozhodovacích procesoch“, čím sa na program dňa dostala téma politickej participácie. Ibaže dodnes neexistujú zo strany orgánov EÚ žiadne záväzné uznesenia alebo úpravy týkajúce sa kvót (Erbe 2002, s. 14 a ď.).

K najúspešnejším aktivitám EÚ celkove patrí oblasť právnych noriem, ktoré vznikli vďaka európskym direktívam týkajúcim sa realizácie rovnosti žien a mužov prostredníctvom rozsudkov Európskeho súdneho dvora. Aj keď sa vyskytli neúspechy, predsa „reformy vytvorili ďalekosiahlu rodovú rovnosť v právnych poriadkoch“ (Berghahn, s. 2001, por. Holz/Neusüß 2006).

Amsterdamská zmluva - stratégia uplatňovania rodového hľadiska vstupuje do politiky EÚ

Ak sa európska politika rovnosti príležitostí žien a mužov v minulosti koncentrovala najmä na oblasť zárobkovej práce a akčných a rámcových programov, teraz k tomu pribudol ako tretí oporný pilier gender mainstreaming. GM, uplatňovanie rodového hľadiska, má podporovať rovnosť žien a mužov na všetkých politických úrovniach a vo všetkých oblastiach politiky (por. Frey 2004, Holz/Neusüß 2006).

Stratégia GM bola zakotvená v Amsterdamskej zmluve z roku 1997, do platnosti vstúpila 1999. Túto zmluvu možno vzhľadom na politiku rodovej rovnosti hodnotiť ako bod zvratu, pretože rozšírila perspektívu rovnosti na všetky oblasti. Ustanovuje GM ako záväznú úlohu pre členské štáty Európskej únie, ako aj pre jej orgány. Je súčasťou spoločného právneho základu EÚ – *acquis communautaire* –, ktorý upravuje práva a povinnosti všetkých členských štátov a zahŕňa všetky platné zmluvy a právne akty.

V článku 2 Zmluvy o ES bola rovnosť mužov a žien povýšená na spoločný cieľ spoločenstva:

„Úlohou Spoločenstva je podporovať (...) rovnosť žien a mužov v Európskom spoločenstve (zdôraznila autorka) zriadením spoločného trhu a hospodárskej a menovej únie, ako aj realizáciou spoločných politík a opatrení uvedených v článkoch 3 a 4.“

Súčasťou článku 3 sa stal princíp uplatňovania rodového hľadiska, gender mainstreamingu, ktorý má odstrániť všetky formy diskriminácie medzi rodmi vo všetkých oblastiach Spoločenstva a smerovať všetky aktivity EÚ na podporovanie rovnosti žien a mužov:

„Vo všetkých činnostiach uvedených v tomto článku sa Spoločenstvo zameriava na odstránenie nerovností a podporu rovnoprávnosti medzi mužmi a ženami.“

Tu je právne zachytené to, čo sa na politickej rovine diskutuje ako uplatňovanie rodového hľadiska. Pre európske orgány je tým záväzne stanovené, že musia vždy zohľadňovať a aktívne podporovať rovnosť žien a mužov. V rôznych kontextoch sa rôznia predstavy o tom, čo sa tým presne rozumie, a aké ciele má GM sledovať (napr. skôr abstraktné: rovnosť, rodová spravodlivosť, rodová demokracia alebo skôr konkrétne: premena organizácií).³ Zatiaľ čo v kontexte GM hovorí Európska komisia aj o „rovnosti príležitostí“ (Frey 2003), Rada EÚ definuje uplatňovanie rodového hľadiska takto:

„Gender mainstreaming spočíva v (re-)organizácii, skvalitnení, rozvoji a evaluácii politických procesov s cieľom zapojiť rodovo špecifickú perspektívu do všetkých politických konceptov na všetkých úrovniach a vo všetkých fázach prostredníctvom všetkých aktérov a aktérok, ktoré sa politických rozhodnutí zúčastňujú.“ (Citované podľa Behning 2004, s. 123.)

Článok 13 zaväzuje členské štáty, aby prijali zodpovedajúce antidiskriminačné zákony. Ako jediný článok, ktorý má bezprostredný účinok, možno uviesť článok 141. Odsek 4 umožňuje výslovne pozitívne opatrenia „na uľahčenie výkonu povolania pre menej reprezentované pohlavie“.

Pakt stability a rastu (1996) však spôsobil vyššiu nezamestnanosť žien i nárast neistých zamestnaneckých pomerov pre ženy, takže členské štáty museli prijať opatrenia na zmenšenie rodového rozdielu v nezamestnanosti. V tejto súvislosti sa podporuje aj zosúladenie rodiny a povolania. V oblasti štrukturálnych fondov (1996) bol tiež ukotvený princíp gender mainstreamingu, pričom bol nasadený nový program Spoločenstva EQUAL (Erbe 2002, s. 16-18). GM bol konkretizovaný aj v oblasti rozvojovej politiky (2000) (por. Rodenberg 2003).

Na svet prichádza direktíva EÚ a Cestovná mapa

Pre obdobie od roku 2001 do roku 2005 bol v piatom akčnom programe navrhnutý rámec, ktorý v záujme napredovania rodovej rovnosti zohľadňuje všetky oblasti politiky EÚ. Obsahuje štruktúrne zmeny v hospodárskom živote, v oblasti partici-

3. Úplne odhliadnuc od komplexného a rozmanitého diskurzu o pojme „rod“ v rámci tvorby feministických teórií (por. napr. Frey 2003).

pácie a reprezentácie, z hľadiska prístupu k sociálnym a občianskym právam, ako aj návrhy a opatrenia na zmenu rodových rolí a stereotypov. Rada EÚ podčiarkla na rokovaní na najvyššej úrovni v Nizze 2000, že je nevyhnutné, aby bola pred rokom 2003 schválená direktíva na podporu rovnakého zaobchádzania so ženami a mužmi mimo oblasti zamestnania. V roku 2004 bola takáto direktíva prijatá (RL 2004/113/EC); táto direktíva navyše vyžaduje rovnaký prístup k službám a k ich zabezpečeniu (Young 2005, 2008). Rada EÚ tiež proklamovala Chartu základných práv, ktorá obsahuje jednotlivé články týkajúce sa politiky rodovej rovnosti. Táto však doteraz nie je právne záväzná. Šiesta rámcová stratégia rovnosti príležitostí bola dopracovaná s platnosťou do roku 2006 (por. Holz/Neusüß 2006). Cestovná mapa pre rovnosť príležitostí žien a mužov, vypracovaná na obdobie rokov 2006 – 2010 ako päťročný program, formuluje päť ústredných okruhov, v ktorých sa má GM realizovať. Patrí k nim rovnosť v ekonomike, participácii, sociálnych právach, podporovanie občianskych práv a senzibilizácia na rodové role a stereotypy. Stále významnejšiu úlohu zohráva najmä otázka zosúladiť rodiny a povolania.

S procesom rozširovania EÚ z 15 na 25 členských štátov (2004)⁴ a s novými krajinami Bulharskom a Rumunskom v roku 2007 sa zmenili aj politické pomery v Európskom parlamente. V dôsledku toho sa väčšmi kladie dôraz na konzervatívny obraz ženy, homofóbne postoje a konvenčný rodový poriadok, v ktorom sú ženy prezentované ako matky a starajúce sa osoby. K tomu sa hodí ženská politika, ktorá sa stále viac formuluje ako rodinná politika a kopíruje konvenčnú rodovo špecifickú delbu práce.

V ostatných rokoch došlo v dôsledku antidiskriminačného európskeho zákonodarstva k novej zmene. Ak išlo v 90. rokoch o zmenu ženskej politiky na rodovú politiku, tak sa jej ťažisko teraz presúva na antidiskriminačnú politiku, ktorá zohľadňuje ďalšie štrukturálne charakteristiky (popri pohlaví aj triedu, etnicitu/kultúru, vek, postihnutie, sexuálnu orientáciu, náboženstvo). V politike rodovej rovnosti sa tak stala aktuálnou otázkou, ako možno tieto komplexné nerovnosti uchopiť politicky.

V nedávnom období sa nedostali do centra pozornosti žiadne skutočne nové zámery rodovej politiky, v tomto období už ide skôr o prehlbovanie a preskúmavanie dosiahnutého než o nové právne ustanovenia. Niektoré aktérky ženskej politiky, ako napríklad zelená poslankyňa v Európskom parlamente Elisabeth Schrödter, označujú súčasnú situáciu za „rodovo-politickú stagnáciu“ (2008)⁵.

„Zlaté časy“ a ženské organizácie

Skúsené feministky a európske expertky hovoria o deväťdesiatych rokoch ako o „zlatých časoch“ politiky rodovej rovnosti v Európskej únii (Helfferich 2003). V Európskej komisii a v Európskom parlamente značne stúplo zastúpenie žien. Práve EK začala stále viac zohľadňovať otázku rodových rozdielov (gender gaps). Nikdy predtým (a ani potom) sa nepodarilo tak intenzívne normatívne vplývať na európske štandardy o rodovej rovnosti.

Práve v deväťdesiatych rokoch zohrali pri integrácii GM do európskych zmlúv dôležitú úlohu európske ženské organizácie (Schmidt 2000, Roth 2007), najmä Európska ženská loby. Barbara Helfferich, v tom čase predsedníčka Európskej ženskej loby (EWL), podčiarkuje významnú rolovú pozíciu Ženskej loby v kontexte rokovaní o Amsterdamskej zmluve a úspešnú spojeneckú politiku, najmä s Európskym odborárskym zväzom (Helfferich 1998).

V procese rozširovania EÚ na východ sa do tohto diania stále viac zapájali aj regionálne siete, ktoré vidia svoju identitu a korene v strednej a východnej Európe, vrátane susedných krajín. Spomenúť treba prácu koalície KARAT alebo organizácie ASTRA, ktorá tematizuje sexuálne a reprodukčné práva žien. Tieto ženské siete vyvíjali následne s pomocou pokrokových štandardov EÚ v rámci procesu rozširovania tlak na svoje domáce vlády.

Silke Roth poukazuje na špecifické feministické stratégie a na mobilizáciu, ktorú vykazujú v oblasti politiky rodovej rovnosti efekty „bumerangových vzorcov“ (Keck a Sicking 1998, s. 12, citované podľa Roth 2007). Tieto sa dostávajú k slovu vtedy, keď sú blokované kanály medzi štátmi a ich domácimi aktérkami a aktérmi občianskej spoločnosti. V takých situáciách

4. Otázky ženskej a rodovej politiky sa dostali na program politických rokovaní s novými krajinami veľmi neskoro (Roth 2003).

5. Na konferencii na tému „Frauenfragen sind Männerfragen sind Geschlechterfragen. 40 Jahre Neue Frauenbewegungen. – Und jetzt?“ (Ženské otázky sú mužské otázky sú rodové otázky. 40 rokov nových ženských hnutí. – A teraz?) 12. – 14. júna 2008 na Porúrskej univerzite Bochum.

možno pre zvýšenie tlaku na štáty využiť medzinárodnú podporu, napr. zo strany EÚ alebo OSN. Počas procesu rozširovania, v ktorom sa otázky ženskej a rodovej politiky dostali na program dňa neskoro (Roth 2004, Choluj/Neusüß 2004), možno vraj vysledovať takzvané „pingpongové efekty“, keď „Politické rozhodnutia často blúdžia sem a tam medzi EÚ a národnými úrovňami“ (Zippel 2004, s. 59, podľa Roth 2007).

Dnes môžeme pozorovať značnú pluralizáciu, diferenciaciu, špecializáciu a profesionalizáciu ženských organizácií i aktérok a aktérov ženskej politiky. Autonómne ženské hnutia sa v Európe stále viac zosieťovávajú na základe svojich tém (napr. násilie – WAVE, zdravie, migrácia, gender budgeting), a pokúšajú sa tak zvýšiť svoju šancu na presadenie sa.

Pojem rodovej rovnosti

Keď sa v európskom kontexte hovorí o rodovej rovnosti (gender equality), môžeme vychádzať z toho, že pojem rovnosti má v rôznych jazykoch rôzne konotácie (Verloo 2007 – Multiple Meanings of Gender Equality). Rozmanití aktéri a aktérky ženskej a mužskej politiky majú rozmanité predstavy o svete, jeho rodovom usporiadaní i o svojich stratégiách na prekonávanie rodových hierarchií. Verloo zdôrazňuje, že je nevyhnutné, aby sme nezabúdali na konkrétne rámcovanie (framing) a jeho vplyv na rodovopolitické ciele.

„Význam rodovej rovnosti sa utvára v rozmanitosti diskurzívnych procesov. V týchto procesoch zapadá koncepcia rodovej rovnosti do existujúcich politických rámcov a je vymedzovaná širšie alebo užšie, niekedy sa rozrieduje, alebo sa dokonca celkom podriadiuje úplne iným cieľom než je samotná rodová rovnosť. Ako to vidno najmä pri diskusiách o téme násilia páchaného v súkromí a o rodinnej politike, téma rodovej rovnosti môže prejsť procesom ‘vyprázdnenia’, takže **ťažisko rodovej rovnosti, ktoré bolo v minulosti do tejto témy zakomponované, sa v politickom procese stráca, pretože sa začne klásť dôraz na iných aktérov** (napríklad deti alebo rodinu, a nie na vzťahy medzi mužmi a ženami) alebo na iné ciele (ako napríklad posun zamerania rodinnej politiky z pôvodného cieľa, ktorým bolo vzájomné zdieľanie povinností, na zosúladenie práce a rodinného života; konečným cieľom je v tomto prípade efektívny a súťaživý pracovný trh, a nie spochybnenie tradične chápaných rodových rolí.“ (Pozri Verloo 2007, s. 281.)

Výhrady voči gender mainstreamingu a nádeje s ním spájané

Od zmluvného ukotvenia GM sa výskumníčky z oblasti ženských a rodových štúdií, feministky a ženy aktívne v oblasti ženskej politiky vo verejných inštitúciách a v občianskej spoločnosti stále viac zaoberali otázkou, či a za akých okolností by sa politickým princípom uplatňovania rodového hľadiska dala politika rodovej rovnosti úspešne posúvať vpred – alebo, či by tento (niekedy) dokonca nemohol pôsobiť protichodne. K artikulovaným obavám patrí, že by v konkurenčnom boji o nedostatočné prostriedky a s poukázaním na „nové východisko“ mohlo dochádzať k odbúraniu (beztak nepostačujúcich) podporných štruktúr ženskej politiky (por. aj Holzer/Karadenizli/Specht/Windchurch 2002; Woodward 2003). Na tieto obavy reagovala Európska komisia a zdôraznila význam dvojitého nasadzovania stratégie gender mainstreaming v súčinnosti so stratégiou posilňovania žien (Správa EK 1998).

Od zmluvného zakotvenia princípu GM a jeho nadobudnutia účinnosti v roku 1999 sa skeptičky okrem toho obávajú, že skutočnosť, že ide len o „soft law“, a nie o vynútiteľné direktívy, niekedy povedie k nedostatočnému presadzovaniu princípu GM. Porušenia nemožno trestať citelnými sankciami (por. Schmidt 2000; Maier 2003). Navyše sa podľa ich názoru GM takmer nepoužíva mimo súčasných ťažísk zameraných na rovnosť v oblasti zamestnanosti a sociálnych vecí (Helfferich 2003). Pre túto dôležitú oblasť štrukturálnych fondov sa kritika koncentruje na to, že GM nebol integrovaný do programového plánovania a chýbali základné systematizácie. Podľa tejto kritiky tu existuje koncepčná nejasnosť vo vzťahu k miestu implementácie a k formovaniu politiky špecifickej podpory žien (Meseke 2003).

Celoeurópska analýza skúmala otázku rodovej politiky v európskych regionálnych programoch (EFRE), v rámci ktorých sú (ko)financované investície do regionálneho rozvoja v štruktúrne zaostalých regiónoch (Frankenfeld/Mechel 2004). Autor a autorka dospeli k pesimistickým výsledkom. Hoci sa systematická politika zameraná na rovnosť žien a mužov počíta k nosným

princípom európskej regionálnej politiky, integráciu aspektov rodovej rovnosti (ako rodových projektov alebo GM) v nej takmer nemožno nájsť (tamtiež, s. 1). Domnievajú sa, že popri známych faktoroch, ako sú „ťažkopádnosť inštitúcií“ alebo „dominancia mužov“ (tamtiež, s. 3), ide o problémy, ktoré treba hľadať priamo v samotnej stratégii. Tieto problémy viedli k preťaženiu zúčastnených aktérskych skupín, a bolo teda sotva možné dosiahnuť súlad s centrálnymi cieľmi regionálnych fondov – poskytnúť štruktúrne zaostalým regiónom príležitosť na zmenu. Pozitívne východiská vidí autorský tím napríklad tam, kde je možné pozitívne sankcionovať investície vplývajúce na počet pracovných miest pre ženy: napríklad tým, že sa pre podnikateľky vytvorí mimoriadne výhodné podmienky (tamtiež, s. 6, por. Holz/Neusüß 2006).

Iné kritické feministické hlasy sa obávajú, že harmonizujúce zahaľovanie reálnych záujmových konfliktov skôr znejasňuje pohľad na existujúce situácie nerovnosti medzi ženami a mužmi a scvrkáva kedysi – z hľadiska nároku – radikálne a vizionárske idey feministickej politiky na administratívne konanie podriaďujúce sa ekonomickým cieľom (Bereswill 2004).

Zástankyne a zástancovia optimistickejších názorov zase vidia v tomto chápaní GM, resp. v nedostatočne precíznom chápaní rodovej rovnosti, dokonca prednosť, keďže ponecháva priestor na vytváranie národných ciest a politík. Podľa nich vedie najmä neurčitost tohto konceptu k jeho zlučiteľnosti s rôznymi koncepciami rodovej rovnosti. V dôsledku toho si každá členská krajina môže nájsť variant, ktorý jej vyhovuje a korešponduje s domácou tradíciou a kultúrou rodovej rovnosti. Pretože konkrétne stváranie zostáva vecou jednotlivých členských štátov, má nadnárodná rovina len koordinačnú úlohu ako zdroj ideí a ako vzor (m. i. Behning 2004). Navyše si od GM sľubujú zmenu paradigmy, ktorá bude pôsobiť hlboko a principiálne zasahovať do všetkých štruktúr a ktorej sa podarí zohľadniť všetky rody – mužov, ženy, atď. -, a tým pomôže prekonať pohľad zameraný na zdanlivo deficitné postavenie žien (por. aj Choluj/Neusüß 2004).

Úspechy sa prejavili i tam, kde je tento princíp, resp. rodový aspekt, explicitne pomenovaný a opísaný a vedie aj k zodpovedajúcim, hoci doposiaľ nedostatočným spracovaniám dát a zvýrazneným zmienkam. Príkladom sú syntetické správy členských štátov, v ktorých sa predpisuje, že musí byť napríklad uvedený rodový rozdiel v oblasti mzdového vývoja (Helfferrich 2003) alebo v európskej hospodárskej politike. V druhom prípade to zohráva rolu hlavne vtedy, keď ide o ženy ako rezervy, ktoré treba mobilizovať (Maier 2003). Celkovo sa najmä používanie gender budgetingu, t. j. rodového rozpočtovania, s jeho zameraním na otázky rozpočtovej politiky a využitie prostriedkov považuje za mimoriadne zaujímavý a potenciálne mocný nástroj v nástrojovom vybavení stratégie GM, ktorý môže prispieť k odstraňovaniu nespravodlivosti v rozdeľovaní verejných zdrojov (Helfferrich 2003, Villagomez 2004, Erbe 2004).

Gender mainstreaming v Nemecku – bariéry, úspechy a aktuálny vývoj

Odkedy vstúpila v roku 1998 do platnosti smernica EÚ o uplatňovaní rodového hľadiska, vzniklo v krajinách Európskej únie veľké množstvo aktivít a opatrení predovšetkým v oblasti verejnej správy a vo verejných organizáciách. Nemecko, krajina, ktorá sa vo veciach rodovej rovnosti v európskom porovnaní (žiaľ) pohybuje niekde v strede poľa, zbiera od konca deväťdesiatych rokov na komunálnej úrovni a v dôsledku rozhodnutia kabinetu v roku 1999 od začiatku roku 2000 aj na spolkovej úrovni skúsenosti so stratégiou GM ako hlavným cieľom politiky.

Vládny program „Moderný štát – moderná správa“ bol spustený v decembri roku 1999 a ukončený v roku 2002. Pomocou tohto programu má spolková správa prejsť rozsiahlou reformou podľa vzoru aktivujúceho štátu. Tromi piliermi programu sú moderný manažment verejnej správy, odbúravanie byrokracie a e-government. Gender mainstreaming bol do vládneho programu zahrnutý ako leitmotív.

Doteraz sa overovalo množstvo pilotných projektov (záver pilotnej fázy koncom 2003). O. i. k nim patria hodnotenie dosahu zákonov z rodovej perspektívy, vytváranie konkrétnych návodov pre uplatňovanie rodového hľadiska alebo otázka rodovo spravodlivého verejného vypisovania cien. V roku 2000 sa konštituovala medziministerská pracovná skupina spolkovej vlády pre GM (Interministerielle Arbeitsgruppe „Gender Mainstreaming“ – IMA GM), ktorej vedenie bolo zverené štátnemu tajomníkovi Spolkového ministerstva pre rodinu, seniorov, ženy a mládež. Koordináciu IMA GM má na starosti Oddelenie pre

gender mainstreaming/zákony rodovej rovnosti Spolkového ministerstva pre rodinu, seniorov, ženy a mládež. Pracovná skupina GM pracovala na základe pracovných dohovorov, aby spoločne a s vysokým stupňom záväznosti fixovala svoje ciele a zámery. Pracovná skupina mala za úlohu implementovať gender mainstreaming do bežnej práce všetkých rezortov, a tým predstavovala prvý krok implementačného procesu. V roku 2000 bol novelizovaný Spoločný rokovací poriadok (Gemeinsame Geschäftsordnung – GGO) spolkových ministerstiev. Nový § 2 GGO znie:

„Rovnosť žien a mužov je všeobecne platná zásada a má byť posilňovaná pri všetkých politických, normatívnych a administratívnych opatreniach spolkovej vlády vo všetkých jej prislúchajúcich oblastiach (gender mainstreaming).“ (Por. GenderKompetenzZentrum.)

Následne bol schválený Spolkový zákon o rodovej rovnosti, v ktorom bol zakotvený aj GM (2001), a bolo založené Centrum rodovej kompetencie (GenderKompetenzZentrum) na Humboldtovej univerzite v Berlíne (2003). Ďalej bola vytvorená obsažná webová stránka a v roku 2005 vznikla komentovaná Štatistická správa o rovnosti žien a mužov v Nemecku.

Zároveň treba konštatovať, že bez ohľadu na uvedené aktivity boli veľké spoločenské reformné zámery, ako napríklad reforma trhu práce z dielne červeno-zelenej koalície, do veľkej miery realizované bez uplatnenia rodového hľadiska a až po silných protestoch ženských organizácií boli tieto materiály aspoň dodatočne upravené. V každodennom politickom živote, tam, kde sa rozhoduje o význačných politických projektoch, nie je uplatňovanie rodového hľadiska vôbec samozrejmé.

No predsa: V porovnaní so skôr vážavým až odporujúcim presadzovaním „tradičnej“ ženskej politiky rovnosti sa príbeh stratégie gender mainstreaming na prvý pohľad javí ako úspešný príbeh. Gender mainstreaming oživil viaznucu rodovopolitickú diskusiu a zvýšil verejný záujem o rodovú otázku. Jedným z dôvodov je, že sa rodovými otázkami stále viac zaoberajú aj muži a problematizujú tradičné chápania svojej roly.

V poslednom čase sa v médiách rozpútala verejná debata o gender mainstreamingu, ktorej podobu ovplyvnili na jednej strane nedostatočná informovanosť, na druhej strane reštauratívne záujmy. Posudzovaná je samotná stratégia, či tu snáď nejde o „mrhanie peniazmi daňových poplatníkov“ alebo o „program prevýchovy“. Na základe týchto útokov sa však otvárajú aj možnosti vyjadrenia sa k takýmto názorom. Po prvý raz vstúpila stratégia gender mainstreaming do mediálneho „mainstreamu“. Znie to sľubne – ale vyskytujú sa aj kritické hlasy: Niektoré protagonistky „klasickej“ ženskej politiky a feministckej vedy artikulujú z rôznych dôvodov skepsu voči politike uplatňovania rodového hľadiska. Medziiným sa obávajú, že GM by sa mohol zvrhnúť na „čirý byrokratizmus“. Zvažujú aj možnosť, že by táto stratégia mohla podporovať reštauratívne tendencie, keby napríklad namiesto odbúravania bipolárneho chápania rodov reprodukovala bipolaritu zdôrazňovaním rozdielov medzi ženami a mužmi. Kritika idúca iným smerom sa zameriava na pozorovanie, že v inštitúciách otvárajú opatreniam na dosahovanie rodovej rovnosti dvere často ekonomické kalkulácie, a gender mainstreaming tak otvára dokorán dvere neoliberalnej politike. Okrem toho sa vyslovujú obavy, že iné normatívne hodnoty budú odsúvané bokom, ako napríklad rodová spravodlivosť (por. Meuser/Neusüß 2004, Heinrich Böll Stiftung 2005).

Rod a rozmanitosť – šanca pre obsiahlejšiu politiku rovnosti príležitostí pre ženy a pre mužov?

Pred niekoľkými rokmi sa k uplatňovaniu rodového hľadiska pridružila ďalšia výzva. Poznávaním „mnohorakej rozmanitosti“ našich životných situácií sa zviditeľňujú rozdiely na základe rozličných sociálnych znakov v rámci rodovej skupiny ženy a skupiny muži. S nástupom stratégie managing diversity, t. j. manažment rozmanitosti, sa spájajú tak nádeje, ako i obavy. Hrozí, že rod a rovnosť žien zaniknú vo väčšom kotle „rozmanitosti“ alebo budú prinajmenšom marginalizované? Alebo môže v dôsledku zosilneného antidiskriminačného zákonodarstva manažment rozmanitosti podporiť boj proti diskriminácii a otvoriť nové prístupy?

Zástankyne a zástancovia gender mainstreamingu vidia v tejto stratégii príležitosť na rozsiahlu a trvalú zmenu rodových pomerov. Toto očakávanie sa o. i. opiera o to, že stratégia gender mainstreaming musí byť legitimovaná zhora nadol a je koncipovaná ako prierezová úloha, ktorá sa potenciálne týka všetkých aktérov a aktérok daného politického poľa a zaväzuje

ich. Očakávanie je živé aj tým, že uplatňovanie rodového hľadiska odvádza pozornosť od čisto deficitného myslenia zo strany žien. Umožňuje, aby sa iniciovali zmeny na strane mužov, aj pre mužov, a aby boli podporované snahy mužov ochotných meniť tradičnú rolu, teda mužov, ktorých spôsob života napríklad nie je jednostranne sústredený na platenú prácu a kariéru. Gender mainstreaming predovšetkým viedol medzi ženami a mužmi v mnohých organizáciách k uvoľnenejšiemu diskurzu o rodových otázkach a hierarchiách, diskurzu viac orientovanému na budúcnosť, ktorý by pred diskusiou o uplatňovaní rodového hľadiska v takejto forme ešte nebol možný. Z pohľadu mnohých aktérok ženskej politiky preto existuje nádej, že nové strategické orientácie a vzory, ako aj nové organizačné rutiny a spojenecké perspektívy budú vypracované v spolupráci s mužmi (por. Neusüß 2002).

V rámci rodových tréningov, ktoré majú o. i. za cieľ senzibilizáciu a budovanie rodovej kompetencie, možno nájsť stále viac trénerských alebo poradenských párov, ktoré sa usilujú o spoluprácu (mužov a žien) a vnímajú ju ako výhodu. Aj na seminároch zameraných na prípravu trénerov a tréneriek sa pomaly vo väčšom (ale vcelku ešte stále nedostatočnom) počte vyskytujú muži, ktorí chcú rod integrovať do svojho odborného profilu ako tréneri a poradcovia.

Tím zložený z trénerky a trénera názorne ukazuje, že za rodové otázky sú rovnakou mierou zodpovední muži i ženy. Okrem toho poskytuje takéto zloženie rolové vzory pre potenciálne zúčastnených mužov. Plocha, na ktorej možno rozohrávať stereotypy, sa tak zväčšuje. Takýto tím si však musí byť vedomý i toho, že práca v rodovo zmiešanom tíme by mohla posilňovať dualistické predstavy o rodoch. Preto patrí ku kompetenciám rodových tímov vedomé, reflektované a hravé zaobchádzanie s rodovými rolovými vzorcami.

V aktivitách Nadácie Heinricha Bölla v kontexte rodovej demokracie (Forum Männer – Fórum muži), ako aj v združení Gender&Diversity⁶ sú zastúpené expertky i experti všetkých rodov, spája ich uplatňovanie rodového hľadiska a rozmanitosti a odbúravanie rodových hierarchií v nemeckých organizáciách a inštitúciách.

Vo všeobecnosti možno sotva hovoriť o mužskom hnutí. Napriek

tomu však v Nemecku existuje malá skupina mužov angažovaných v oblasti mužskej politiky. Tematické ťažiská z oblasti mužskej politiky – alebo správnejšie politiky mužskosti – možno rozpoznať v oblasti práce s chlapcami, poradenstva pre otcov, mužského výskumu, tu najmä v konfrontácii s hegemoniálnou mužskosťou (Cornell), v cirkevnej mužsky špecifickej práci a v oblasti zdravia mužov. Ministerský projekt „Nové cesty pre chlapcov“ sa pokúša ísť novými cestami. Patrí k nemu aj pilotná štúdia, ktorá skúma násilie páchané na mužoch.

Gender mainstreaming ako nástroj inštitucionálnej reorganizácie

Podľa mojej skúsenosti spočíva úspešnosť a najmä relatívne vysoká akceptácia gender mainstreamingu na jednej strane v dôležitej skutočnosti, že je GM legitimizovaný ako súčasť Amsterdamskej zmluvy, a možno aj v tom, že je diskutovaný a realizovaný v rámci celej Európy i celosvetovo. Na druhej strane pravdepodobne spočíva v neurčitosti konceptu. Gender mainstreaming je predmetom (interných inštitucionálnych) procesov vyjednávania, predmetom organizačnej a správnej reformy a možno doň vkladať rôzne očakávania. Ľudia a skupiny osôb, ktoré doteraz nemali takmer nič alebo vôbec nič dočinenia s otázkami rodovej rovnosti, sa začali týmto východiskom zaoberať. Ich motívy sú rôzne. Niekedy sa začali zaoberať uplatňovaním rodového hľadiska jednoducho kvôli pokynu zhora. Niekedy išlo o peniaze, chceli pracovať s európskymi finančnými prostriedkami a obávali sa, že bez zohľadnenia GM by ich projekty boli odmietnuté. Aj toľko spomínaná „win-win-perspective“ tejto stratégie, ktorá prináša zisk všetkým zúčastneným, je veľmi užitočná. Aj muži chápu, že napríklad nové nariadenie spoločnej vlády o ochrane pred žiarením ponúka výhody ženám (ochrana schopnosti rodiť) i mužom (ochrana plodnosti).

6. <http://www.gender-diversity.de>

Od podpory žien cez čiastkovú prácu v oblasti rovnosti príležitostí k uplatňovaniu rodového hľadiska – jeden príklad

Moja spolupráca s jedným veľkým nemeckým dobročinným spolkom pôsobiacim v medzinárodnom meradle a moja práca v ňom vykazujú takýto – sčasti veľmi komplexný – potenciál. Tento spolok sa už niekoľko rokov usiluje o to, aby sa rodovopoliticky nanovo konštituoval. Existuje tu zmes záujmov, ktorú vedie pranie rozšíriť prácu v oblasti rodovej rovnosti smerom dovnútra organizácie, smerom k zapojeniu väčšieho počtu mužov než doteraz a smerom k väčšej zodpovednosti a intenzívnejšiemu zapájaniu najvyšších riadiacich úrovní. Treba sprístupniť personálne zdroje, najmä pokiaľ ide o využitie žien na vedúcich pozíciách a o zatriktívnenie práce na čiastočný úväzok a výchovy detí pre mužov. Zároveň však treba aj v oblasti personálnych zdrojov myslieť na znižovanie nákladov.

Po početných interných diskusiách v tejto inštitúcii a po niekoľkých zmenách išlo okrem kvalifikovania vrcholných vedúcich pracovníčok a pracovníkov v oblasti uplatňovania rodového hľadiska v ďalšom kroku o to, aby sme pre novú stratégiu získali stredný manažment. Práve úloha stredného manažmentu pri zodpovednosti za operacionalizáciu a realizáciu GM sa podľa môjho názoru doposiaľ podceňovala. A pritom sa procesy zmeny na týchto miestach môžu značne spomaliť, alebo dokonca zablokovať. V tejto organizácii bolo mimoriadne dôležité integrovať GM do interných procesov zabezpečovania kvality. Dôležitým cieľom je, aby sa rodový aspekt stal jedným z kvalitatívnych kritérií dobrej práce a aby sa zapracoval do procesov kontroly v organizácii. Vytvára to priestor pre jeho akceptáciu a účinne „láme ľady“ najmä zo strany zúčastnených mužov.

Rozhodlo sa tiež o tom, že v budúcnosti už nebude existovať pozícia jednej osoby poverenej otázkami rodovej rovnosti, ale špeciálna skupina pracovníčok a pracovníkov, ktorá má, okrem iných kompetenčných oblastí, podporovať uplatňovanie rodového hľadiska. Táto skupina bude podliehať priamo najvyššej úrovni riadenia. Budúcnosť ukáže, či sa podarí rozdeliť zodpovednosť za rodovú rovnosť na viacerých pracovníkov a pracovníčky prostredníctvom zrušenia funkcie povereníčky pre rodovú rovnosť. Nová orientácia obsahuje príležitosti, pretože umožňuje získať pre prácu v oblasti rodovej rovnosti viac síl. No obsahuje aj riziká, pretože prerozdelenie na mnoho síl môže znamenať, že už nikto nebude presne vedieť, kto za čo zodpovedá, a nové (zodpovedné) sily (ešte) nebudú disponovať potrebnými kompetenciami. Pre ďalšiu prácu bude veľmi dôležitá pravidelná evaluácia a monitoring procesu.

Môžu sa politiky rodovej rovnosti a politiky zamerané na rozmanitosť vzájomne posilňovať, alebo si budú prekážať?

Moja odpoveď znie: Áno aj. V zásade považujem za lepšie používať systemický prístup, ktorý zohľadňuje danú organizáciu a jej špecifickú situáciu, než za každú cenu preferovať „principiálne“ jeden či druhý prístup. Prístupy založené na politike rodovej rovnosti a/alebo rozmanitosti vykazujú menej hlavných ciest a viac hľadania bočných chodníkov. Skutočnosť, či je jeden alebo druhý prístup účinný, resp. či funguje kombinácia oboch, súvisí o. i. s kultúrou danej organizácie, s jej vedením a skúsenosťami, s politickou vôľou, schopnosťou učiť sa, ako aj s tým, ako sú tieto prístupy zabezpečené z hľadiska zdrojov.

Rodovopolitický prístup je z týchto dvoch prístupov teoreticky väčšmi rozvinutý. Ženský, mužský a rodový výskum predložil širokú bázu empirických a teoretických prác. Novšia diskusia rodového výskumu o intersekcionalite pod strechou rodu poukazuje na ďalší dôležitý vývoj. Tento prístup obsahuje i možnosť postupovať proti viacnásobnej diskriminácii a pritom zohľadniť aj mnohotvárnosť rodov.

V porovnaní s rodovým prístupom sa mi zdá prístup založený na rozmanitosti doteraz z hľadiska teoretického podložia poddimenzovaný. Vidím tu na jednej strane nebezpečenstvo predovšetkým podnikovoekonomického, resp. ekonomického zužovania tohto prístupu najmä v praxi súkromného sektora, pritom však na druhej strane takéto zúženie nepovažujem za nevyhnutné. Aj táto stratégia má svoje korene v sociálnych hnutiach, ako sú napríklad ľudskoprávne hnutie v USA a interkultúrna práca (napríklad s migrantmi a migrantkami), na ktoré možno nadväzovať. Je to teda otázka konkrétneho rámcovania a toho, k čomu sa bude vzťahovať.

Ekonomické argumenty môžu v organizáciách otvárať dvere pre rovnosť príležitostí (nielen) žien a mužov. Lenže ich nebezpečenstvo spočíva v tom, že by sa rovnosť v budúcnosti mohla rátať len vtedy, keď bude podporovať pracovnú schopnosť a „ľudský kapitál“, keď sa teda jednoducho bude dať vyjadriť v peniazoch.

Ďalšie nebezpečenstvo vidím v ľubovoľnosti rozhodnutia pre takýto prístup a v riziku „spätného úderu“. Keď vlády uvádzajú kultúrnu osobitosť, aby obmedzovali sexuálne a reprodukčné práva a slobody, a pritom sa odvolávajú na rozmanitosť v Európskom spoločenstve, je potrebné, aby Spoločenstvo zdôrazňovalo univerzálnosť ľudských práv a ženských práv ako súčasti ľudských práv.

Ak sa rodu venujeme implicitne v prístupe založenom na stratégii rozmanitosti, nesie to so sebou výhodu vysokej akceptácie, najmä v súkromnom sektore. Navyše možno podporne zapojiť aktuálne rozsudky, ktoré posilňujú argumentáciu týkajúcu sa zákazu diskriminácie na základe rôznych znakov, nielen rodu (Krell 2008).

Gender mainstreaming v Nemecku v kontexte konzervatívnej ženskej politiky

Hodnota gender mainstreamingu v Nemecku sa na vládnej úrovni v posledných rokoch stále viac oslabovala. Chýbajú jasné výpovede o jeho hodnote a význame; súčasne sa odbúravajú zdroje a kompetencie. Bolo zrušené riadiace grémium na úrovni ministerstva, ktoré malo v minulosti za úlohu koordinovať aktivity v rámci rôznych ministerstiev, na príslušnom odbore sa odbúravajú personálne a finančné zdroje Ministerstva pre rodinu, seniorov, ženy a mládež (BMFSFJ).

Prejavilo sa to aj v Šiestej správe Spolkovej republiky Nemecko k Dohovoru OSN o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (CEDAW). Jednoznačné výpovede alebo deklarácie záväzkov týkajúce sa tejto stratégie chýbajú. Rodové expertky a experti, ktorí sa združili v iniciatíve Gender Mainstreaming Experts International, píšú v otvorenom liste ministerke von der Leyen, že v spomínanej správe je pojem GM „nesprávne (...) interpretovaný ako spúšťač odporu voči rodovej rovnosti, a preto sa v nej sľubuje koncepčne nové smerovanie rodovej politiky pre Spolkovú republiku Nemecko“. Ďalej kritizujú fakt, že práve toto nové smerovanie ostáva vágne; zmeny štruktúrnych rámcových podmienok a konkrétne rodovopolitické stratégie nie sú formulované ako ciele (por. otvorený list GMEI 2007).⁷

Okrem toho sa to, čo sa v oblasti realizácie GM dosiahlo, neguje alebo jednoducho neuvádza, ako napríklad výsledky vedeckého sprevádzania procesov uplatňovania rodového hľadiska v spolkových inštitúciách, takmer sa nespomínajú početné precízne operacionalizované pracovné návody v administratívach alebo mnohotvárne aktivity komunálnych správ, ako aj mnohých spolkov a ďalších inštitúcií. Expertky GMEI sa domnievajú, že „ak by tieto výsledky boli uvedené v ich komplexnosti (...), poskytl by solídny podklad pre prihlásenie sa k pokračovaniu implementácie stratégie GM“. Ale práve to, nazdávajú sa expertky, nie je teraz žiaduce.

Aj štúdia o realizovateľnosti gender budgetingu v spolkových úradoch, ktorej vypracovanie zadalo ministerstvo ešte za červeno-zelenej koalície v predchádzajúcom volebnom období, bola napokon – po mnohých dopytoch aktérok a aktérov ženskej a rodovej politiky – v októbri 2007 sprístupnená online, ale nič viac. Táto štúdia definuje rodové rozpočtovanie (GB) ako čiastkovú stratégiu uplatňovania rodového hľadiska (GM), ktorá sa vzťahuje na rodovošpecifické ekonomické, fiskálne a finančnopolitické aspekty konania štátu a znamená „systematické overovanie všetkých príjmov a výdavov v rozpočtovom procese pri tvorbe, realizácii a predkladaní vyúčtovania, ako aj overovanie všetkých rozpočtových opatrení vzhľadom na ekonomické dôsledky pre ženy a mužov i na rodové pomery v spoločnosti“ (2007, s. 5). Štúdia prisudzuje GB mimoriadny význam pri realizácii GM a dokazuje, že rodové rozpočtovanie je vhodný prístup k modernizácii terajšieho postupu pri tvorbe a realizácii rozpočtu. Rovnako ukazuje aj relevanciu rozpočtovopolitických rozhodnutí pre dosah na rodovú rovnosť. Podľa pôvodného plánu sa v ďalšom kroku malo prejsť k overovacej fáze s „perspektívnym cieľom dosiahnuť transparentnosť pri

7. www.gmei.de

výdajoch spolkovvej vlády“ (2007, s. 5). Ako štúdia správne poznamenáva, najdôležitejším predpokladom zavedenia rodového rozpočtovania na spolkovvej úrovni je prijatie „uznesenia o realizácii“ (2007, s. 16). Verejné zaobranie sa témou a jej šírenie sa nekonalo. V rezumé sa lapidárne uvádza, „spolková vláda dospela k záveru, že ešte existuje potreba vyjasniť niektoré zásadné otázky“⁸. Zdá sa, že v súčasnosti sme od perspektívneho cieľa veľmi ďaleko.

Ani ďalšie financovanie Centra rodovej kompetencie – pôvodne jasne ukotvené v koalícnej zmluve – sa už špeciálne neuvádza.

Môžeme konštatovať, že máme dočinenia s de-tematizáciou GM na spolkovvej úrovni. A v súčasnosti nevidno ani uznesenia týkajúce sa ďalšieho uplatňovania.

Záver a aktuálne výzvy

Vcelku sa v Nemecku črtá trocha iritujúci obraz. Na jednej strane sa dá povedať, že tak veľa rodovej problematiky ako dnes tu ešte nebolo – rovnoprávnosť sa stala spoločenskou normou. V politike sa zamestnanosť matiek v dôsledku aktuálnych reforiem v oblasti rodinnej politiky považuje za akceptovanú normu a zodpovednosť mužov za výchovu a starostlivosť sa stáva politickou agendou. Stále viac sa verejne tematizuje mzdová nerovnosť, nedostatok jaslí či „otcovské mesiace“. Konzervatívna ženská politika zažíva – chápaná ako rodinná politika – značný modernizačný posun.⁹

Na druhej strane sa GM na vládnej úrovni detematizuje, ženská politika sa vyčerpáva v rodinnej politike a aktivity v oblasti GM sa redukujú. V súčasnosti existuje v Nemecku množstvo knižných publikácií, ktoré vyvolávajú verejnú diskusiu v médiách. Je v nich reč o „alfa-dievčatách“ (Alpha-Mädchen) a „f-triebe“ (F-Klasse). Často sa v príspevkoch pripomína, že mnohé ciele ženského hnutia sa ešte stále nedosiahli. Zároveň sa však autorky dištancujú od radikálnejších feministických predstáv. Pritom sa zdá, že o historickom vývoji posledných štyroch desaťročí toho veľa nevedia. Možno práve mladým ženám hrozí, že zasa padnú do pasce, v ktorej sa budú pokúšať politické problémy riešiť súkromne, pretože sa považujú za rovnoprávne a vidia samy seba ako individualistky. Absentujú verejne prezentované, aj mužské (!), rolové vzory.

Politicky je v Nemecku potrebná re-tematizácia gender mainstreamingu na vládnej úrovni a najmä ďalšie angažovanie sa za jeho uplatňovanie a politické rozhodnutia o ďalšom smerovaní. Vzdelávacia ofenzíva vo veciach rodovej kompetencie a v oblasti rozmanitosti by sa mohla stať súčasťou diskusie o nevyhnutných vzdelávacích reformách.

Na úrovni EÚ je potrebné vyjasnenie zodpovednosti, vytvorenie adekvátnych prostriedkov tlaku, zvýšenie podielu žien vo všetkých rozhodujúcich grémiách, užší dialóg s mimovládnyimi organizáciami, ako aj vytváranie monitorovacích a sankčných opatrení (por. Holz 2008¹⁰, Holz/Neusüß 2006). Zosilnená repolitizácia a tlak aliancie skladajúcej sa z vedy, politiky a občianskej spoločnosti by mohli viesť európsku „stagnáciu“ do pohybu.

So zreteľom na „mnohoraké rozmanitosti“ ostáva poznamenať, že „solidarite v rozdielnosti“ (Axeli-Knapp 2008)¹¹ sa treba učiť. Musíme sa dozvedieť viac o sebe navzájom a o svojich potenciáloch, potrebujeme vo svojich krajinách, v rámci Európy a v medzinárodnom meradle dialógové fóra, na ktorých sa môžu stretávať rôzne (rodovopolitické) aktérky a aktéri z oblasti vedy, hospodárstva a (politických) praxí. Potrebujeme silnejšie spojenectvá medzi rôznymi aktérkami a aktérmi ženskej politiky a medzi ženami a mužmi, ako aj viac strategického plánovania a zosúlaďovania aktivít. A potrebujeme novú feministickú ofenzívu, aby sme na štruktúrne dimenzie nerovnosti (opäť) poukázali v najlepšej feministickej tradícii.

8. Štúdia o relizovateľnosti GB na spolkovvej úrovni (10-2007)

9. Zavedenie rodičovského príspevku (Spolkový zákon o rodičovskom príspevku a období starostlivosti o dieťa pre rodičov) vo výške 70 % predchádzajúceho príjmu umožňuje matkám a otcom, aby sa v prvých 12 mesiacoch po narodení dieťaťa venovali starostlivosti oň. V prípade vystriedania sa partnerov pri starostlivosti o dieťa sa toto obdobie predlžuje na 14 mesiacov, ak sa nevystriedajú, tak tie 2 mesiace prepadnú. Od zavedenia tejto úpravy (2007) došlo k nárastu podielu mužov na starostlivosti o dieťa, i keď prevažne len v období 2 mesiacov.

10. Na konferencii na tému „Ženské otázky sú mužské otázky sú rodové otázky. 40 rokov Nových ženských hnutí. – A teraz?“ v dňoch 12. – 14. júna 2008 na Porúrskej univerzite Bochum.

11. Na konferencii na tému „Ženské otázky sú mužské otázky sú rodové otázky. 40 rokov Nových ženských hnutí. – A teraz?“ v dňoch 12. – 14. júna 2008 na Porúrskej univerzite Bochum.

Príloha (zdroj: GenderKompetenzZentrum)

2001

Spolkový zákon o rodovej rovnosti (Bundesgleichstellungsgesetz)

Od 30. 11. 2001 platí nový zákon o rodovej rovnosti. Cieľom tohto zákona je rovnosť žien v spolkovej správe a na spolkových súdoch. Nová úprava podporuje skutočné presadenie rovnoprávnosti žien a mužov a odstraňuje existujúce znevýhodnenia. V § 2 tohto zákona je zakotvená zásada gender mainstreamingu.

Ťažisko nového spolkového zákona spočíva v týchto bodoch:

- Ženy s rovnakou kvalifikáciou budú – so zreteľom na individuálne prípady – uprednostňované pri príprave na povolanie, pri prijímaní do zamestnania a pri povyšovaní v tých v oblastiach, v ktorých sú nedostatočne zastúpené.
- Skvalitní sa zosúladovanie rodiny a profesie (nárok na čiastkový úväzok, na pracovné miesta založené na teleworkingu alebo na osobitné modely pracovného času).
- Posilnia sa právomoci osôb poverených uplatňovaním rodovej rovnosti.
- Plány uplatňovania rodovej rovnosti sa rozšíria na efektívne nástroje moderného personálneho plánovania.
- Normy pre plány uplatňovania rodovej rovnosti zabezpečia odteraz aj pri redukovaní pracovných miest nezmenené zastúpenie žien.

K týmto snahám sa pripojili aj odbory. V roku 2001 zakotvil odborový zväz ver.di gender mainstreaming ako úlohu v svojich stanovách a ustanovil tím (skladajúci sa z muža a ženy) zodpovedný za uplatňovanie rodovej rovnosti v rámci svojho predstavenstva na spolkovej úrovni.

2002

Gender mainstreaming na internete

V apríli 2002 bola sprístupnená webová stránka o gender mainstreamingu www.gender-mainstreaming.net zriadená Spolkovým ministerstvom pre rodinu, seniorov, ženy a mládež.

Gender mainstreaming v koalíčnej zmluve

16. 10. 2002 bola uzatvorená koalíčná zmluva medzi SPD (Sociálnodemokratickou stranou Nemecka) a Bündnis 90/Die Grünen (Alianciou 90/Zelenými). V kapitole VII „Rovnosť žien a mužov“ sa píše: „Gender mainstreaming má byť trvalo zakotvený ako metóda na implementovanie článku 3 Ústavy vo všetkých rezortoch spolkovej vlády. (...) Vybudujeme Centrum rodovej kompetencie, ktoré bude podporovať zavádzanie gender mainstreamingu do všetkých oblastí politiky, iniciovať výskum, prepájať poznatky a pripravovať expertky a expertov.“

Bilancia vládneho programu „Moderný štát – moderná správa“ („Moderner Staat – Moderne Verwaltung“)

Vo svojej bilancii vládneho programu „Moderný štát – moderná správa“ v roku 2002 ocenila spolková vláda gender mainstreaming ako faktor, ktorý prispel k úspešnému zavŕšeniu tohto programu. Okrem toho konštatovala, že si efektívna verejná správa orientovaná na potreby obyvateľstva a služby obyvateľstvu nemôže dovoliť znevýhodňovanie mužov alebo žien. Na základe tejto bilancie bol naštartovaný štvrtý krok implementačného procesu: Gender mainstreaming sa mal etablovať ako element modernej verejnej správy v rezortoch.

2003

Otvorenie Centra rodovej kompetencie (GenderKompetenzZentrum)

Centrum rodovej kompetencie bolo zriadené ako nezávislé výskumné a poradenské zariadenie na Humboldtovej univerzite v Berlíne a 27. 10. 2003 ho otvorila spolková ministerka Renate Schmidt. Centrum rodovej kompetencie je projekt financovaný prostriedkami Spolkového ministerstva pre rodinu, seniorov, ženy a mládež na katedre prof. dr. Susanne Baer na Právnickej fakulte.

Koniec pilotnej projektovej fázy realizovanej spolkovou ministerkou

Do decembra 2003 bolo na spolkových ministerstvách celkom realizovaných 33 pilotných projektov na implementáciu gender mainstreamingu. Tieto projekty mali zakomponovať do práce na konkrétnych príkladoch aspekty rodovej rovnosti a nakoniec pokrývali celú šírku politicko-administratívnych aktivít. Výsledky pilotných projektov boli v pracovnej skupine IMA GM jednotlivými rezortmi predstavené ako príklady dobrej praxe a diskutovalo sa o nich najmä z hľadiska prenosnosti do všetkých rezortov. K dôležitým výsledkom patria nadrezortné pracovné návody a kontrolné zoznamy, ako aj Wissensnetz Gender Mainstreaming (Poznatková sieť GM). Pilotná projektová fáza predstavovala druhý krok implementácie gender mainstreamingu v rámci spolkovej vlády.

2004

Nová webová stránka spolkovej vlády o gender mainstreamingu

Od 8. marca 2004 je k dispozícii modernizovaná webová stránka na tému uplatňovania rodového hľadiska. Obsahuje linky na jednotlivé rezorty ministerstiev a na spolkové krajiny. Implementačný proces spolkovej vlády so zásadnými výsledkami ako Poznatková sieť GM a pracovné návody je zachytený na tejto webovej stránke. Návštevníčky a návštevníci webovej stránky o gender mainstreamingu majú navyše možnosť obracať sa s otázkami o uplatňovaní rodového hľadiska a podnetmi k nemu na Spolkové ministerstvo pre rodinu, seniorov, ženy a mládež.

2005

Koaličná dohoda CDU/CSU/SPD (Kresťanskodemokratickej únie Nemecka /Kresťanskosociálnej únie Nemecka/Sociálnodemokratickej strany Nemecka)

Dňa 11. 11. 2005 bola uzatvorená koaličná dohoda medzi CDU, CSU a SPD. V kapitole VI „Spoločnosť ústretová voči rodine“ ide aj o „politiku rodovej rovnosti a ženskú politiku“. Stojí tam: „Chceme posilňovať rodovú kompetenciu a v záujme účinného uplatňovania § 2 GGO zabezpečíme, aby pre to boli k dispozícii nevyhnutné a primerané nástroje, ako napríklad Centrum rodovej kompetencie. V každom legislatívnom období predložíme ‘Správu o rovnosti žien a mužov’ a v nasledujúcom programovom vyhlásení vlády poukážeme na pokrok v tejto oblasti, zverejníme zostávajúce deficity a vyvodíme z nich dôsledky.“

Štatistická správa o rovnosti žien a mužov v Nemecku

29. 11. 2005 bola uverejnená komentovaná štatistická (dátová) správa o ženách a mužoch v Nemecku. Na zákazku Spolkového ministerstva pre rodinu, seniorov, ženy a mládež ju vypracoval Nemecký inštitút pre mládež (Deutsches Jugendinstitut – DJI). Správa obsahuje rozsiahly a aktuálny opis stavu rovnosti žien a mužov na základe oficiálnych štatistických a reprezentatívnych údajov. Táto správa prezentuje situáciu žien a mužov z rôznych prostredí v rôznych oblastiach života (práca, vzdelávanie, zosúladenie práce a rodiny, sociálne zabezpečenie, zdravotný stav a ohrozenie násilím). Správa dospela k názoru, že sa v mnohých oblastiach životné pomery a participačné príležitosti žien a mužov ďalej zblížovali, no napriek tomu medzi nimi ešte stále existujú značné rozdiely (napr. v oblasti platenej práce, v politickej a spoločenskej participácii).

Literatúra

- Behning, Ute (2004): Implementation von Gender Mainstreaming auf europäischer Ebene: Geschlechtergleichstellung ohne Zielvorstellung? In: Meuser, Michael/Neusüß, Claudia (ed.): Gender Mainstreaming. Konzepte – Handlungsfelder – Instrumente. BpB Band 418, Bonn, s. 122-134.
- Bereswill, Mechthild (2004): „Gender“ als neue Humanressource? Gender Mainstreaming und Geschlechterdemokratie zwischen Ökonomisierung und Gesellschaftskritik, in: Meuser, Michael/Neusüß, Claudia (ed.): Gender Mainstreaming. Konzepte – Handlungsfelder – Instrumente, BpB Band 418, Bonn, s. 52-70.
- Berghahn (2002): Supranationaler Reformimpuls versus mitgliedstaatliche Beharrlichkeit. Europäische Rechtsentwicklung und Gleichstellung, in: Aus Politik und Zeitgeschichte, B 33-34/2002, s. 29-37.
- Braunmühl, von, Claudia (2000): Einleitung – Der Weg zum Gender-Ansatz, in: Heinrich Böll Stiftung/Feministisches Institut (ed.): Gender-Ansätze in der Nord-Süd-Arbeit, Dokumentation der Veranstaltungsreihe, April, s. 1-7.
- Choluj, Božena/Neusüß, Claudia (2004): EU Enlargement in 2004. East-West Priorities and Perspectives from Women Inside and Outside the EU. Discussion Paper written with support from the United Nations Development Fund for Women (UNIFEM).
- Erbe, Birgit (2004): Gender Budgeting – Verteilungsfragen neu gestellt in der Haushaltspolitik. Grundlagen, Instrumente, Herausforderungen, in: Meuser, Michael/Neusüß, Claudia (ed.): Gender Mainstreaming. Konzepte – Handlungsfelder – Instrumente, BpB Band 418, Bonn, s. 291-305.
- Erbe 2002 (2002): Anpassung oder Emanzipation der Frauen? Die Gleichstellungspolitik der Europäischen Union, in: Allroggen, Ulrike/Berge, Tanja/Erbe, Birgit (ed.), Was bringt Europa den Frauen? Feministische Beiträge zu Chancen und Defiziten der Europäischen Union, Argument Sonderband Neue Folge AS 289, Hamburg, s. 11-30.
- Frankenfeld, Peter/Mechel, Astrid (2004): Gender-Politik in europäischen Regionalprogrammen. Eine europaweite Auswertung zum Regionalfonds EFRE in der Programm-Periode 2000-2006. Forschungsprojekt des Instituts für Europäische Regionalökonomie der Hochschule Bremen.
- Frey, Regina (2003): Gender im Mainstreaming. Geschlechtertheorie und –praxis im internationalen Diskurs, Königstein/Taunus.
- Frey, Regina (2004): Entwicklungslinien: Zur Entstehung von Gender Mainstreaming in internationalen Zusammenhängen, in: Meuser, Michael/Neusüß, Claudia (Hg.): Gender Mainstreaming. Konzepte – Handlungsfelder – Instrumente, BpB Band 418, Bonn, s. 24-39.
- Helfferrich, Barbara (2003): Gender Mainstreaming in der Europäischen Politik. Dokumentation des Fachgesprächs „Zukunft Europas – Perspektiven einer gender-bewußten Ökonomie in der erweiterten Europäischen Union.“ Frauenakademie München/Harriet Tayler-Mill Institut am 16.12.2003 in Berlin. Online abrufbar unter: www.frauenakademie.de/dokument/fachgesp/fach.htm
- Heinrich Böll Stiftung/NRO Frauenforum (1999): Schattenbericht, Bonn, s. 91.
- Heinrich Böll Stiftung (2005): Nachdenken über Gender Mainstreaming, Bilanz eines radikalen gesellschaftspolitischen Konzepts zehn Jahre nach der Weltfrauenkonferenz in Peking.
- Helfferrich, Barbara (1998): Frauenpolitische Arbeit im Integrationsprozess. Die Aktivitäten der Europäischen Frauenlobby im Kontext der Regierungskonferenz, in: femina politica, Jg. 7, Nr. 2, s. 35-44.
- Holz/Neusüß (2006): Die EU-Gleichstellungsstandards – Reformmotor für nationale Frauen- und Geschlechterpolitik?, in: gender...politik... online (www.gender-politik-online.de)
- Holzer, Brigitte/Karadenizli, Maria/Specht, Barbara/Winchurch, Caroline (ed.) (2002): WIDE Bulletin. Gender Mainstreaming for Invisibility or Women´s Empowerment? A Report of WIDE´s Annual Conference, Madrid 4.-6. October 2001.
- Jünemann, Annette/Klement, Carmen (2005): Einleitung. Die Gleichstellungspolitik in der Europäischen Union – Implikationen der Vertiefung und Erweiterung, in: Jünemann, Annette/Klement, Carmen (Hg.): Die Gleichstellungspolitik in der Europäischen Union./The Policy of Gender Equality in the European Union. Baden-Baden 2005, s. 7-16. [Schriftenreihe des Arbeitskreises Europäische Integration e.V. Band 52]
- Kommission (1998): Bericht der Kommission an den Rat, das Europäische Parlament, den Europäischen Wirtschafts- und Sozialausschuss und den Ausschuss der Regionen zur Gleichstellung von Frau und Mann 1998.
- Krell, Gertraude (2008): Diversity Management – Chancengleichheit für alle und auch als Wettbewerbsfaktor, in: Krell, Gertraude (ed.): Chancengleichheit durch Personalpolitik. Gleichstellung von Männern und Frauen in Unternehmen und Verwaltungen. Rechtliche Regelungen – Problemanalysen – Lösungen, 5. Auflage, Wiesbaden: Gabler, S. 63-80.
- Lemke, Christine (1999): Frauenpolitik in Europa. Chancen und Grenzen, in: Neue Impulse 1999/5, s. 7-16.
- Maier, Friederike (2003): Europäische Wirtschafts- und Beschäftigungspolitik und die Geschlechterfrage. Dokumentation eines Fachgesprächs „Zukunft Europas – Perspektiven einer gender-bewußten Ökonomie in der erweiterten Europäischen Union“. Frauenakademie München/Harriet Tayler-Mill Institut am 16.12.2003 in Berlin.
- Villagomez, Elisabeth (2004): Gender Responsive Budgets, Good Practices and Policy Options, Regional Symposium on Mainstreaming Gender into Economic Politics, 28-30 January.
- Machbarkeitsstudie Genderbudgeting auf Bundesebene (10-2007), im Auftrag des Bundesministeriums für Familie, Senioren, Frauen und Gesundheit, vorgelegt von der Forschungsgemeinschaft Competence Consulting, Prof. Dr. Christine Färber (Projektleitung), Geneva.

Meseke, Henriette (2003): Gender Mainstreaming in den Strukturfonds. Dokumentation des Fachgesprächs „Zukunft Europas – Perspektiven einer gender-bewußten Ökonomie in der erweiterten Europäischen Union“. Frauenakademie München/Harriet Tayler-Mill Institut am 16.12.2003 in Berlin.

Miethe, Ingrid/Roth, Silke (ed.) (2003): Europas Töchter. Traditionen, Erwartungen und Strategien von Frauenbewegungen in Europa, Opladen.

Meuser, Michael/Neusüß, Claudia (ed.) (2004): Gender Mainstreaming. Konzepte – Handlungsfelder – Instrumente. BpB Band 418, Bonn.

Neusüß, Claudia (2002): If men are part of the problem, they have to become part of the solution – gender democracy: a collective project of the Heinrich Böll Foundation, in: Roth, Silke/Lennox, Sara: Feminist Movements in a Globalizing World. German and American Perspectives. American Institute for Contemporary German Studies, The John Hopkins Universität, s. 30-42.

Rodenberg, Birte (2003): Gender Mainstreaming in der Entwicklungszusammenarbeit der Europäischen Kommission: Rahmenbedingungen, Konzepte, Umsetzung. Gutachten im Auftrag des Bundesministeriums für wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung. Deutsches Institut für Entwicklungshilfe (DIE), Bonn.

Roth, Silke (2004): Gender Mainstreaming – eine neue Phase der Frauenbewegung in Deutschland, in: Meuser, Michael/Neusüß, Claudia (ed.): Gender Mainstreaming. Konzepte – Handlungsfelder – Instrumente, BpB Band 418, Bonn, s. 40-51.

Roth, Silke (2007): Sisterhood and Solidarity? Women´s Organization in the Expanded European Union, Oxford Journals, November 24, s. 460-487.

Schmidt, Verena (2000): Zum Wechselverhältnis zwischen europäischer Frauenpolitik und Europäischen Frauenorganisationen, in: Lenz, Ilse/Mae, Michiko/Klose, Karin (ed.), Frauenbewegungen weltweit, Opladen, s. 199-231.

Verloo, Mieke (2007): Multiple Meanings of Gender Equality, A critical Frame Analysis of Gender Policies in Europe, Budapest – New York.

Wichterich, Christa (2000): Aus Erfahrung lernen: Gender Mainstreaming, in: NRO-Frauenforum Info-Brief Nr. 2/2000, Stuttgart, s. 7-9.

Woodward, Alson (2003): European Gender Mainstreaming: Promises and Pitfalls of Transformation, in: Review of Policy Research 20, s. 65-88.

Young, Brigitte (2005): Widersprüche zwischen der Europäischen Makroökonomie und Gender Mainstreaming. Unüberwindbare Widersprüche? In: Jünemann, Annette/Klement, Carmen (ed.): Die Gleichstellungspolitik in der Europäischen Union./The Policy of Gender Equality in the European Union. Baden-Baden 2005, s. 7-16. [Schriftenreihe des Arbeitskreises Europäische Integration e.V. Band 52]

Online zdroje

www.un.org/womenwatch/daw/beijing/Platform/

www.gmei.de

www.gender-mainstreaming.net

www.gender-diversity.de

www.genderkompetenz.info

www.gender-politik-online.de

www.glow-boell.de

3.

Gender

mainstreaming

na Slovensku:

skôr down ako top

Olga Pietruchová, Paula Jójárt

Gender mainstreaming je na Slovensku napriek snahám ženských mimovládnych organizácií ešte stále pojmom novým a neznámym. Keď sa v deväťdesiatych rokoch začal objavovať na scéne medzinárodného ženského hnutia a hlavne politiky Európskej únie, začínali ho k nám prinášať aj domáce ženské mimovládne organizácie. Prvé lastovičky sa objavili v roku 2002: ASPEKT vydal preklad publikácie nemeckej rodovej expertky Barbary Stiegler „Ako uplatňovať rodové hľadisko. Aspekty stratégie Európskej únie“ a začalo sa hovoriť o agende Európskej únie v antidiskriminačnej a rodovej politike.

Ďalej nasledovala publikácia „Na ceste do Európskej únie. Sprievodkyňa nielen pre ženy“, ktorú vydal ASPEKT pri príležitosti vstupu Slovenska do EÚ v rámci spoločného programu Nadácie Heinricha Bölla v spolupráci s partnerskými organizáciami v Poľsku a Českej republike (ASPEKT, 2002). Publikácia informovala čitateľky a čitateľov o základných princípoch legislatívy Európskej únie v oblasti rovnosti príležitostí žien a mužov. Približovala aj filozofiu rodovo špecifického prístupu Európskej únie k niektorým témam, ako sú zamestnanosť, trh práce, násilie páchané na ženách a iné.

Očakávania, že vstup Slovenska do EÚ naštartuje výraznejšie zmeny aj v praxi, sa však doteraz nenaplnili. Ani po piatich rokoch neexistuje koncepcná politika rodovej rovnosti, resp. gender mainstreamingu, ktorú by bolo možné evaluovať a posúdiť. Existujú len sporadické iniciatívy, viazané spravidla na štrukturálne fondy EÚ.

Definícia pojmu

Ženské mimovládne organizácie vyvíjali už pred vstupom Slovenska do EÚ značné snahy v importovaní stratégie gender mainstreamingu na Slovensko, vďaka čomu získali v znalostiach tohto princípu určitý náskok. Tento bol užitočný hlavne pri zavádzaní terminológie a definícií (hlavne ASPEKT a Centrum rodových štúdií), ale i pri počiatočných školeniach a rodových tréningoch. Napríklad jediná vládna webová stránka venujúca sa rodovej problematike a gender mainstreamingu www.gender.gov.sk uvádza nasledujúcu definíciu prebratú z „Glosára rodovej terminológie“, ktorý editoval ASPEKT:

Uplatňovanie rodového hľadiska (gender mainstreaming)

Zapojenie rodovo špecifickej perspektívy do všetkých rozhodovacích procesov a využívanie každého rozhodovacieho procesu v prospech dosiahnutia rodovej rovnosti. Nijaké opatrenie, nijaká politika či rozhodnutie nie je rodovo neutrálne (vo svojich predpokladoch či dôsledkoch) a táto skutočnosť sa musí zohľadňovať pri ich príprave a realizácii.

Pojem gender mainstreaming sa po prvýkrát objavil v medzinárodnom kontexte na III. svetovej konferencii OSN o ženách (Nairobi 1985) v diskusii Komisie OSN pre postavenie žien (CSW) o úlohe žien v spoločnosti. Hoci sa pojem udomácnil v mnohých medzinárodných dokumentoch a bežne sa používa na národných a medzinárodných fórach, jeho obsah nebol vždy jednoznačný a jeho použitie často závisí od konkrétneho kontextu: Môže sa chápať ako zapracovanie 'ženského pohľadu' do rozhodovacích procesov na všetkých úrovniach, iné definície ho spájajú s konkrétnymi akciami a stratégiami, ktorých cieľom je dosahovanie rovnosti rodov, ďalšie chápanie sa spája s prestavbou spoločenských inštitúcií tak, aby zohľadňovali špecifické potreby žien.

Definícia vypracovaná skupinou expertov a expertiek Rady Európy (1998) zohľadňuje komplexnosť a mnohorozmernosť tohto pojmu: 'Uplatňovanie rodového hľadiska (gender mainstreaming) je (re)organizácia, zlepšenie, rozvoj a vyhodnocovanie politických procesov takým spôsobom, ktorý včleňuje rodovú rovnosť do všetkých opatrení na všetkých úrovniach.'

Všeobecne sa dá chápať ako nástroj na dosiahnutie rodovej demokracie alebo rovnosti príležitostí. Je to princíp posúvajúci do popredia záujmu rodové pomery. Termín vošiel do povedomia až vďaka politike Európskej únie, hoci jeho korene siahajú do celosvetového ženského hnutia, aktivít a odporúčaní sformulovaných na svetových konferenciách žien. Rodovo špecifický prístup sa má zohľadňovať pri každom politickom opatrení, a to od plánovania až po konečnú kontrolu úspešnosti. V praxi sa uplatňovanie rodového hľadiska stáva nástrojom, pomocou ktorého možno dosiahnuť usporiadanie rodových pomerov v súlade s formulovanými cieľmi.

Princíp uplatňovania rodového hľadiska vychádza z myšlienky komplexnej politiky zasahujúcej všetky rezorty. Rovnosť príležitostí žien a mužov sa dá dosiahnuť len vtedy, ak sa o ňu usilujeme vo všetkých oblastiach politiky. V kontexte svetovej ženskej politiky to znamená, že vlády vo všetkých oblastiach politiky a v každom jednotlivom prípade preskúmajú, aký dosah má ich politika na situáciu žien a akým spôsobom plánované opatrenia zlepšia špecifickú situáciu žien v zmysle cieľov zakotvených v medzinárodných dokumentoch.¹

Definície a preklady, ktoré zaviedli ženské mimovládne organizácie (pri čom zohral rozhodujúcu úlohu ASPEKT), sa takto stali súčasťou pojmoslovía a politického jazyka, ktorý si osvojila celá odborná verejnosť a médiá. Napriek tomu – ako v mnohých krajinách i na Slovensku – je dodnes problém s adekvátnym prekladom pojmu *gender mainstreaming*, ktorý je pre nezainteresovaných ľudí nezrozumiteľný a často nevysloviteľný. Preto sa v praxi používa preklad, ktorý zaviedol ASPEKT – *uplatňovanie rodového hľadiska*, ale niekedy aj *mainstreaming rodov*, *presadzovanie rodovej rovnosti* alebo *implementácia rovnosti rodov*.²

Vďaka mimovládnym organizáciám a expertkám, ktoré v nich pôsobia, vznikli aj niektoré zaujímavé štúdie a analýzy. Ako príklad môžeme uviesť *Gender Audit Of The EU Pre-Accession Funds 1999 – 2004* (Gender studies a ASPEKT, 2005), ex-ante štúdiu k „rodovému“ opatreniu grantového programu EQUAL (ASPEKT, 2003) alebo rodovú analýzu slovenskej dôchodkovej reformy spracovanú Olgou Pietruchovou (Pietruchová, 2006).

Gender mainstreaming ako „top-down proces“

Programové vyhlásenie vlády SR z roku 2006 v oblasti rodovej rovnosti po prvýkrát zavádza pojmy z oblasti rodovej politiky a problematike venuje „až“ celú podkapitolu sociálnej politiky. Programové vyhlásenie vlády napríklad sľubuje „pravidelný monitoring rovnosti príležitostí mužov a žien a vytvorenie inštitucionálnych štruktúr pre uplatňovanie rodového hľadiska do všetkých politik a rozhodnutí...“. Toto vyhlásenie však vyznieva prinajmenšom ironicky od vlády, ktorá mala pri nástupe jedínú ministerku. Aj po dvojročnom pôsobení súčasnej vlády treba povedať, že ide o typickú politickú formalitu, ktorá sa do praxe viditeľne nepreniesla.

Jediným pozitívom je vytvorenie Rady vlády pre rodovú rovnosť (RVRR), ktorá vznikla na návrh Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR. V RVRR sú zastúpení vládni úradníci a úradníčky na úrovni štátnych tajomníkov (aspoň teoreticky), samosprávy, a tri miesta sú určené pre mimovládne organizácie. Popri RVRR je vytvorený Konzultačný výbor RVRR, založený na odbornosti v oblasti rodovej rovnosti (hlavne expertky a experti z mimovládnych organizácií) a Exekutívny výbor RVRR, v ktorom je zastúpená štátna a verejná správa. Zriadenie Rady vlády pre rodovú rovnosť má smerovať k tomu, aby na každom ministerstve existovala osoba zodpovedná za zavádzanie *gender mainstreamingu* do praxe. Rada vlády v čase vzniku tejto štúdie (v júni 2008) iba začínala so svojou činnosťou, preto nemožno vyhodnotiť jej efektívnosť pri uplatňovaní Programového vyhlásenia vlády.

1. Citované podľa www.gender.gov.sk, pôvodný zdroj glosar.aspekt.sk. Autorky hesla: Erika Kvapilová a Sylvia Porubánová

2. Pozri <http://www.snem.sav.sk/zap/vrv/15b.htm>.

V každom prípade sa dá povedať, že s výnimkou projektov zo štrukturálnych fondov je základný predpoklad – záujem „top“ úrovne o implementáciu princípů smerom „down“ – minimálny a v praxi neviditeľný, čomu zodpovedá aj stav implementácie gender mainstreamingu na Slovensku.

Vládny twiningový projekt

Najväčší (a v podstate jediný) vládou koordinovaný projekt na tému gender mainstreamingu, respektíve uplatňovania rodovej politiky ako takej, bol twiningový projekt Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR realizovaný v spolupráci so zahraničnými partnermi. Tými boli Ministerstvo práce, sociálnej súdržnosti a bývania Francúzska spolu s jeho agentúrou GIP International. Ako junior partner bolo v projekte zapojené aj Nemecko. Cieľ projektu znel: „posilniť administratívne kapacity SR v oblasti gender mainstreamingu“³.

Projekt bol spustený 20. októbra 2005, pričom oficiálne bol uvedený 13. decembra 2005. Nadväzoval hlavne na rozvoj európskych štrukturálnych fondov na Slovensku, pretože rešpektovanie rodového pohľadu v týchto projektoch je povinné a rodová rovnosť je ich horizontálnou dimenziou.

Z pohľadu ženských mimovládnych organizácií a domácich expertiek v oblasti rodovej rovnosti bolo hlavným nedostatkom projektu, že v rámci twiningového programu nie je vzhľadom na jeho charakter možné zapájať domáce expertky a expertov do projektových aktivít a vzdelávania, čo vytvorilo určité napätie. Domáce odborníčky boli síce prizývané na školenia, ale iba ako poslucháčky. Nakoľko zástupkyne a zástupcovia verejnej správy, na ktorých boli vzdelávacie aktivity primárne zamerané a ktorí tvorili podstatnú časť účastníkov tréningov, boli v oblasti rodovej rovnosti spravidla úplnými začiatočníkmi, pre zúčastnené zástupkyne mimovládnych organizácií neboli tréningy v podstate žiadnym prínosom. Navyše bola expertíza prinášaná v rámci tohto projektu zo zahraničia už dávno dostupná aj v domácich podmienkach, hoci zo strany oficiálnych miest nebola takmer vôbec využívaná. V rámci projektu bola vytvorená informačná stránka k rodovej rovnosti www.gender.gov.sk, ktorá však po ukončení projektu prestala byť aktualizovaná.

V čase písania štúdie (jún 2008) začínal so svojou činnosťou Inštitút pre výskum rodovej rovnosti a rodiny vo všetkých politikách Banskobystrického samosprávneho kraja, ktorý bol zriadený vďaka podpore Nórskeho finančného mechanizmu cez Úrad vlády SR. Jeho iniciátorku inšpirovala práve účasť na vládnom twiningovom projekte. Z počiatkových dostupných informácií na internete je však zrejmé, že jeho zameranie bude hlavne „prorodinné“, nakoľko v materiáloch sa väčšinou hovorí o rodine a deťoch, o ženách alebo rodovej rovnosti už oveľa menej.

Vzdelávanie o oblasti gender mainstreamingu

Systematické vzdelávanie v oblasti rodovej agendy, a tým sčasti aj v oblasti gender mainstreamingu na akademickej pôde poskytuje Centrum rodových štúdií (CRŠ) pri Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Centrum rodových štúdií bolo založené v júni 2001 na FIFUK v Bratislave ako prvá inštitúcia na akademickej pôde v rámci Slovenskej republiky, zameraná na vzdelávacie a výskumné aktivity, predmetom ktorých sú otázky rodovej identity, rodovo špecifických rozdielov a symbolov. Okrem akreditovaných prednášok rodových štúdií, súčasťou ktorých je aj tematika gender mainstreamingu, CRŠ organizovalo v rámci projektu v Iniciatíve Spoločenstva EQUAL aj tzv. letnú a zimnú školu rodových štúdií. Druhého cyklu

3. Podľa www.gender.gov.sk.

tohto vzdelávania sa zúčastnili aj expertky z Rakúska, ktoré hovorili o uplatňovaní rodového hľadiska v inštitúciách a o výhodách, ktoré so sebou nesie rozhodnutie zaviesť tieto opatrenia. (CRŠ, 2007)

Podobne na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity je ponúkané vzdelávanie v oblasti rodových štúdií so zameraním na sociálnu prácu. V rámci učebných textov *Politika rovnosti šancí žien a mužov, edukácia a sociálna práca* sa spomína aj pojem gender mainstreaming a venuje sa mu pozornosť, avšak iba v zmysle odbúravania rodových stereotypov, nie v zmysle konkrétnych procesov (pozri Tokárová, 2006). Aj na iných vysokých školách so zameraním na sociálnu prácu, filozofiu či politológiu sa začínajú vytvárať obdobné študijné programy (Univerzita Mateja Bela Banská Bystrica, Vysoká škola v Sládkovičove atď.).

Systémové vzdelávanie mimo akademickej pôdy zamerané na aktérky a aktérov rozhodovacích procesov v podstate neexistuje; hoci niektoré mimovládne organizácie a rodové expertky ponúkajú rodové tréningy, dopyt po nich je v praxi nulový. Výnimku tvoria aktivity naviazané na štrukturálne fondy EÚ, v ktorých je uplatňovanie rodového hľadiska povinnou horizontálnou prioritou.

V rámci projektov Iniciatívy Spoločenstva EQUAL II sa vďaka osobnému nasadeniu rodových expertiek a vtedajšej riaditeľky antidiskriminačného odboru na MPSVR Adriany Mesochoritsovej podarilo presadiť cieľ rodovej rovnosti ako jedno zo štyroch opatrení. Hoci kvalita projektov bola rôzna, v oblasti vzdelávania sa podarilo presadiť niekoľko zaujímavých projektov. K nim určite patrí projekt ruzovyamodrysvet.sk, ktorý realizoval ASPEKT v spolupráci s OZ Občan a demokracia, Bábkovým divadlom na Rázcestí z Banskej Bystrice a neinvestičným fondom Škola základ života pri Základnej škole Gorkého 21 v Trnave. Cieľom projektu je uplatňovanie rodovej perspektívy vo vzdelávacom procese ako predpoklad budúcej desegregácie povolání. V jeho rámci sa uskutočnili rozmanité vzdelávacie, výskumné i publikačné aktivity.⁴

Spoločnosť pre plánované rodičovstvo realizovala projekt s názvom *Gender mainstreaming na pracoviskách reprodukčného zdravia*. V jeho rámci vyškolila lektorská dvojica z Nemecka skupinu tréneriek a trénerov pre rodové tréningy, ako i pre uplatňovanie rodového hľadiska v praxi. V rámci projektu boli vydané aj publikácie o gender mainstreamingu všeobecne a so zameraním na zdravotníctvo, ako i manuál k rodovým tréningom.

S otázkou vzdelávania a rodových tréningov sa zákonite vynára aj otázka zabezpečenia štandardu kvality. V súčasnosti sa vyskytujú medzi ženskými mimovládnymi organizáciami snahy o určitú štandardizáciu rodových tréningov a rodovej expertízy. Najmä v rámci projektov financovaných z Iniciatívy Spoločenstva EQUAL sa objavilo niekoľko projektov, v rámci ktorých boli poskytované rodové tréningy a vzdelávanie, ako aj vytvárané postupy a publikácie na expertnej úrovni. Treba však povedať, že úroveň týchto materiálov je rôzna; spravidla na najvyššej úrovni sú tie, ktoré vytvárajú ženské organizácie, čo s témou dlhodobo pracujú. Ale za negatívum možno považovať určité „zahľtenie trhu“ materiálmi a výskumami, ktoré nie vždy uplatňujú odborné, relevantné a rodovo citlivé prístupy. Naopak, niektoré z nich sú dokonca vyslovene kontraproduktívne. Objavili sa aj prípady plagiátov odborných textov, ale i rodovo necitlivé výskumy, ktoré namiesto odhalovania rodových stereotypov tieto svojím prístupom iba potvrdzujú.

Opätovne sa ukazuje, že dostatok finančných prostriedkov na určitú tému neznamená zákonite zlepšenie kvality, naopak: prináša so sebou zapojenie aktérov, ktorí predtým s témou nepracovali a ktorí sa jej venujú umelo, spravidla zo zisťného záujmu. Táto skúsenosť spolu s faktom, že vo výberových grantových komisiách sedia ľudia, ktorí sami téme nerozumejú, môže prinášať – a na Slovensku aj prináša – určitú devalváciu tematiky, ako i formalizáciu a byrokratizáciu celého procesu.

4. Bližšie pozri www.ruzovyamodrysvet.sk.

Opozícia voči uplatňovaniu rodového hľadiska

Opozícia k problematike rodovej rovnosti a gender mainstreamingu vychádza hlavne – a už tradične – z konzervatívnych kruhov. Kresťanská demokracia a konzervatívne sily neuznávajú rodovú agendu primárne z ideologických dôvodov: „Konceptia tzv. rodovej rovnosti je typickou ľavicovou agendou, ktorá sa snaží popierať prirodzene existujúce rozdiely medzi ženami a mužmi a usiluje sa nám nahovoriť, že za tieto prirodzene existujúce rozdiely je zodpovedná diskriminácia a manipulácia. Umelo od seba odtrháva pohlavie a rod, stavia proti sebe mužov a ženy, spochybňuje prirodzenosť človeka, ako aj dobrovoľné vzťahy medzi ľuďmi a tradičné ľudské inštitúcie. Zamieňa si rovnosť šancí s rovnakosťou výsledkov a rovnosť všetkých ľudí v ich slobode a dôstojnosti so štátom vynucovaným egalitárstvom. Je prejavom sociálneho inžinierstva, ktoré sa snaží o sociálne experimenty a prehľbuje zasahovanie štátu do súkromného života občanov.“ (Hromadná pripomienka, 2007) Paradoxom je, že pod odmietavou hromadnou pripomienkou ku konštituovaniu Rady vlády pre rodovú rovnosť boli podpísané výlučne ženy, hoci z celkového kontextu je zrejmé, že iniciatíva vyšla z Občianskej konzervatívnej strany, ktorej členovia sú prevažne muži. I táto skutočnosť ukazuje na nedostatočnú reflexiu problematiky rodovej nerovnosti.

O chýbajúcej reflexii svedčí aj správa o projekte Materských centier „Svet vnímame rôzne, a preto spolu dokážeme viac...“ – *materské centrá pri presadzovaní princípu rovnosti príležitostí na trhu práce*: „Na základe skúseností s prácou v materských centrách pojmy ako rovnosť príležitostí, rodová rovnosť, feminizmus, gender mainstreaming... väčšinou vyvolávajú u žien pocit stiahnutého žalúdka a odmietania. Jedná sa len o odmietanie slov ako takých. Sú veľmi často vyslované formálne, alebo ich vyslovujú ľudia, ktorí im priradujú význam 'zápasníckeho ringu' voči opačnému pohlaviu.“ (UMC, 2006) Ako ďalej zo správy vyplýva, je zrejmé, že hoci samotné názvoslovie vyvoláva negatívne pocity, na základe prežitých osobných skúseností sa po obsahovej stránke ženy s cieľmi týchto princípov stotožňujú.

Všeobecne sa dá povedať, že najväčšou prekážkou presadzovania gender mainstreamingu na Slovensku nie je silná opozícia voči nemu, ale skôr nedostatok záujmu a politickej vôle u aktérov zodpovedných za jeho implementáciu.

Feministická kritika uplatňovania rodového hľadiska

Vďaka lobingu ženského hnutia sa teda stal gender mainstreaming súčasťou antidiskriminačnej politiky EÚ a pri jeho korektnej implementácii dáva účinný prostriedok na uskutočnenie pozitívnych sociálnych zmien. Jeho zavádzanie do slovenských podmienok je síce dlhá a neľahká procedúra, ale v súčasnosti zrejme jediná cesta na zavedenie aspoň minimálnych opatrení na posilňovanie rodovej rovnosti v praxi.

Napriek tomu sa po prvých rokoch jeho uplatňovania ozývajú práve z prostredia medzinárodného ženského a feministického hnutia aj kritické hlasy. Je totiž otázne, nakoľko je táto stratégia užitočná pre autentické ženské hnutia a nakoľko môže/bude znamenať ich oslabenie nielen ako politických aktérov, ale i kvôli odrezaniu od zdrojov. Oprávnené sa vynárajú aj ďalšie otázky: „Čo sa aktuálne zmenilo na situácii žien vďaka gender mainstreamingu? Je gender mainstreaming iba sloganom alebo skutočnou možnosťou na vytvorenie rovnosti príležitostí pre mužov a ženy? Je skutočne princípom, ktorý môže priniesť zmeny v rozhodovacích procesoch alebo je to skôr stratégia na udržanie patriarchálneho systému? Nakoľko politicky zodpovedné osoby skutočne poznajú gender mainstreaming a nakoľko je skutočne implementovaný?“ (Sister Cities Going Gender, 2005)

Takéto otázky vyvoláva hlavne poznanie, že v niektorých krajinách EÚ sa implementácia gender mainstreamingu začína podobáť na formálny úradnícky proces sústreďujúci sa na kvantitatívne zastúpenie mužov a žien (metóda „ad women and stir“

– pridať ženy a pomiešať). Kritické hlasy upozorňujú na nevýhodu „top-down“ procesu, t. j. procesu, ktorý má smerovať zhora nadol, a preto je závislý od vedenia organizácie.

Nemôžeme sa teda čudovať, že mnohým kriticky zmýšľajúcim ľuďom z bývalých socialistických krajín pripomína gender mainstreaming formalistickú socialistickú emancipáciu. Tá síce na jednej strane priniesla dôležité zmeny ako zamestnanosť a vzdelanie žien, na druhej strane v nej chýbala akákoľvek kritika patriarchálneho usporiadania spoločnosti a hierarchie rodových vzťahov. Okrem toho emancipačná politika neprekročila dvere domácností a na rodovo stereotypnom rozdelení domácich prác nezmenila vôbec nič, naopak. Zrejme aj preto chýbalo pochopenie žien pre túto politiku a jej „vlastníctvo“ (ownership); ženy si ju nikdy nevzali za svoju. V konečnom efekte sa emancipačná politika prejavovala ako dvojité až trojité zaťaženie ženy.

Podobný formalistický prístup hrozí aj v oblasti gender mainstreamingu. Pokiaľ sa pojem rod nebude používať vo svojom pôvodnom epistemologickom význame vychádzajúcom z feministickej filozofie, ale stane sa len newspeakovým pomenovaním pre pojem pohlavie, stratí sa aj jeho význam ako kultúrneho a sociálneho konštruktú, spochybňujúceho vytvorené normatívne ponímanie mužskosti a ženskosti alebo mužskej a ženskej roly.

Toto hrozí najmä v procese zavádzania gender mainstreamingu do „veľkej“ politiky: „Výzerá to, ako keby sa viedol nejaký feministický dialóg, no významom rodu v tomto kontexte nie je kategorizácia do teoretických štruktúr, ale rod znamená jednoducho dva rody – muži a ženy. Nikde nie je žiadne problematizovanie. To je jedna vec. Druhá vec je absolútne nepochopenie, ak sa hovorí, že ženy potrebujú rovnaké príležitosti ako muži. Na konci dňa potom stratíme akúkoľvek špecifickosť žien. Ak má byť žena definovaná kategóriami mužov, tak potom, o čom to vlastne celé je? (...) Gender mainstreaming, bez ohľadu na zdánlivú podobnosť termínov, pretože tak ako feminizmus aj on používa termín ‘rod’ (gender), nie je feministický program, je to program zameraný na ženy, čo je rozdiel.“ (Barat, 2008)

Najvýraznejšie momenty feministickej kritiky gender mainstreamingu, ktoré môžu byť relevantné aj pre Slovensko, sa dajú zhrnúť do nasledujúcich bodov:

- je to formálny proces a veľa ľudí a inštitúcií, ktoré ho aplikujú, jeho podstate vôbec nerozumejú. Bez porozumenia toho, ako sa vytvára a funguje diskriminácia a znevýhodnenie, nie je možné proti nim účinne zasahovať;
- vo svojej súčasnej podobe nespochybňuje patriarchálny systém, a preto je „bezpečný“ a populárny medzi vládami a donormi;
- používanie pojmu rod a vynechanie ženskej otázky zo zreteľa vedie k ignorovaniu špecificky ženských otázok a problémov a ich odsúvaniu z centra pozornosti na okraj;
- snahou feministiek nie je integrovanie žien do patriarchálneho mainstreamu bez jeho zmeny, ale zásadná zmena sociálnych štruktúr. Len kvantitatívne obsadzovanie pozícií ženami bez autentickej feministickej agendy nevedie k zaručenému úspechu, a to ani v prípade, ak podiel žien prekročí tzv. kritickú hranicu tridsaťpercentného zastúpenia.

Nemali by sme však zabúdať, že gender mainstreaming je produktom feministického a ženského hnutia. V krajinách, kde je tento proces „pod kontrolou ženského hnutia“, ako sú škandinávске krajiny, viedol k markantným výsledkom a zlepšeniu pozície žien vo všetkých oblastiach verejného i súkromného života. „Gender mainstreaming je metóda a nástroj, a nie je teda ani dobrý, ani zlý. Základným predpokladom jeho úspešnej aplikácie je rekonštrukcia a interpretácia pojmu ‘gender’ v originálnom kontexte feministickej epistemológie. Iba to umožní zmysluplnú aplikáciu projektov a iniciatív, či už v smere zdola-nahor alebo zhora-nadol.“ (Kubes-Hoffman, 2004)

Prípadová štúdia

Uplatňovanie rodového hľadiska v SR pri využívaní štrukturálnych fondov v programovacom období 2004 – 2006

Východiskovým dokumentom pre čerpanie pomoci bola žiadosť SR v podobe *Národného rozvojového plánu pre Slovensko* (NRP). Rodové nerovnosti v ňom dostali jediný priestor v rámci kapitoly *Analýza hospodárskeho a sociálneho rozvoja* v osobitnej podkapitole *Rovnosť príležitostí mužov, žien a ohrozených skupín na trhu práce*.⁵ Spracovanie rodových disparít do osobitnej podkapitoly znamená vylúčenie rodového hľadiska z iných relevantných kapitol, čo zneviditeľňuje štrukturálnu a prierezovú povahu pretrvávajúcich rodových nerovností a znemožňuje zohľadniť rodové hľadisko pri všetkých tematických oblastiach, ktoré sú analyzované. Rodová analýza vykázaná do osobitného priestoru na konci kapitoly, resp. na okraj pozornosti, znižuje význam rodového hľadiska na minimum. Poslúžila síce na formálne splnenie povinnosti, ale závery osobitnej rodovo zameranej analýzy sa nemali možnosť premietnuť do iných častí – napr. do celkovej SWOT analýzy (chýbajú medzi slabými stránkami aj možnými ohrozeniami). Logickým vyústením je potom to, že v stati *Súlad stratégie s politikami* sa formálne odkazuje na všeobecné usmernenia, prípadne legislatívne rámce v oblasti politík rovnosti príležitostí a antidiskriminácie, ale neuvádzajú sa žiadne konkrétne stratégie alebo záväzky v oblasti podpory rodovej rovnosti.

Na *Národný rozvojový plán* nadväzuje *Rámec podpory Spoločenstva* (CFS) – zmluva medzi EÚ a SR o čerpaní pomoci. Otázky rovnosti príležitostí žien a mužov sa v nej zredukovali na dva odseky⁶ a s rodovými údajmi či pomenovaním rodových nerovností v rámci vecne relevantných kapitol – teda s horizontálne uplatneným rodovým hľadiskom – sa nestretáme. Podobne ako v NRP sa rodové disparity neobjavujú ani v zhrňujúcej SWOT analýze (analýze slabých a silných stránok, ohrození a príležitostí).

Výsledkom toho je, že horizontálne ciele vrátane rovnosti príležitostí, ktorá by mala zahŕňať aj otázky uplatňovania rodovej rovnosti, sú síce formálne načrtnuté, ale žiadne konkrétne mechanizmy na ich plnenie či sledovanie sa nepomenovávajú.

Ďalšie informácie treba hľadať vo výročných správach *Rámca podpory Spoločenstva*. Zo správ za rok 2004 a 2005 je zrejmé, že prevažuje formálne konštatovanie o plnení princípu rovnosti príležitostí. Pri jednom programe sa síce uvádzajú údaje o počte žien v rámci zapojených cieľových skupín, ale nie sú uvádzané systematicky (len pri vybraných národných projektoch) a výrazné diskrepancie v neprospech žien nie sú vôbec reflektované. V ostatných programoch rodovo diferencované údaje o cieľových skupinách absentujú.

Podľa doteraz dostupných správ nie je k dispozícii dostatok údajov na vyhodnotenie, ale deklaruje sa zámer pripraviť osobitnú evaluáciu k horizontálnym cieľom. Evaluácia zatiaľ nie je k dispozícii a podľa správy za rok 2005 bola odsunutá na rok 2006. Keďže zatiaľ (do júna 2008) nebola zverejnená, je pravdepodobné, že asi nebola vôbec vykonaná.

5. Pomenúva rodové rozdiely v miere ekonomickej aktivity, zamestnanosti, nezamestnanosti a pri mzdách, tiež zastúpenie žien medzi podnikateľkami, zastúpenie v zákonodarných, vedúcich a riadiacich funkciách.

6. Konštatujú sa hlavné rodové rozdiely v miere nezamestnanosti a zamestnanosti a mzdové rozdiely v neprospech žien, koncentrácia žien v odvetviach s podpriemernými mzdami (zdravotníctvo, školstvo). Rámec tiež konštatuje: „Zdá sa, že otázky spojené s materstvom, nezosúladenie rodinného a pracovného života sú hlavnými prvkami, na ktoré sa treba sústrediť pri posudzovaní postavenia žien na trhu práce.“

V rámci *kompatibility s politikami Spoločenstva* sa síce uvádza, že princípy EÚ boli rozpracované do príslušných dokumentov „čím bolo zabezpečené ich aplikovanie v rámci hodnotiacich, výberových, monitorovacích, resp. kontrolných mechanizmov“⁷, ale nie je objasnené, akým spôsobom. V príslušnej stati venovanej rovnosti príležitostí sa totiž uvádza iba legislatívna kompatibilita slovenskej legislatívy v danej oblasti s medzinárodnými dokumentmi a dokumentmi EÚ. Inými slovami, dokumenty naznačujú uplatňovanie rovnosti príležitostí zabezpečené prístupom *de jure*, ale rozhodne nie *de facto*.

Programy financované z Európskeho sociálneho fondu⁸

Vo vzťahu k rodovému hľadisku majú osobitné postavenie programy financované z prostriedkov Európskeho sociálneho fondu (ESF). Zámerom ESF je podporovať aktivity v oblasti rozvoja ľudských kapacít smerujúce k zvyšovaniu zamestnanosti, pričom jedným z nosných princípov je aj podpora rovnosti príležitostí a sociálnej inklúzie.

Pri zohľadnení terminologickej výbavy sa zdá, že tieto programy venujú rodovým otázkam zvýšenú pozornosť. V programoch dokumentov sa častejšie používajú nielen rodovo členené štatistiky, ale dokonca aj niektoré pojmy rodovej terminológie (rodová rovnosť, rodové hľadisko, rodová segregácia trhu práce, gender mainstreaming). Vo väčšom rozsahu ako ostatné programy pomenovávajú konkrétne rodové nerovnosti a aj potrebné odporúčania pre intervenciu, ktorá by podporila ich elimináciu. Do istej miery je však slabinou, že analýzy rodových nerovností sa opäť prevažne koncentrujú v separátnych kapitolách namiesto toho, aby boli plne integrované do všetkých vecne relevantných kapitol. V prípade niektorých tém naďalej chýba zohľadnenie kľúčových rodových nerovností. Nie je teda možné hovoriť o skutočne horizontálnom integrovaní rodového hľadiska. Dôsledkom toho je, že rodové nerovnosti sa nezapracovali do zhrňujúcich SWOT analýz a nezohľadnili sa vo všetkých opatreniach. Na dôvažok je nutné dodať, že okrem nedostatočného pomenovania rodových nerovností sa objavili aj vyjadrenia, ktoré popierajú existenciu niektorých evidentných rodových nerovností.⁹

Zatiaľ čo Jednotný programový dokument Cieľ 3 (JPD Cieľ 3), zameraný na rozvoj ľudských zdrojov pre trh práce v Bratislavskom kraji, nemá špecifické opatrenia v oblasti rodovej agendy, Sektorový operačný program Ľudské zdroje (SOP ĽZ), zameraný na celé Slovensko s výnimkou Bratislavského kraja, zavádza aspoň jedno osobitné opatrenie na podporu princípu rovnosti príležitostí (2.2: *Odstránenie prekážok rovnosti mužov a žien na trhu práce s dôrazom na zosúladenie pracovného a rodinného života*). Pozitívny prínos tohto opatrenia je nespochybniteľný, má však dva hlavné nedostatky. Po prvé napriek tomu, že sa ako cieľové skupiny uvádzajú primárne ženy (ale nielen ony), indikátory na úrovni výstupu a výsledku s rodovo členenými údajmi vôbec nepočítajú.¹⁰ Po druhé objem peňazí, ktorý sa mal investovať do tohto opatrenia, bol pomerne malý – cca 2 % z prostriedkov SOP ĽZ. V skutočnosti je to opatrenie s najmenším objemom prostriedkov, dokonca menším ako objem prostriedkov plánovaných na čerpanie v technickej asistencii pre tento program.

7. Výročné správy Rámca podpory Spoločenstva 2004, 2005.

8. Predmetom analýzy sú programy zamerané na rozvoj ľudských zdrojov pre trh práce: Jednotný programový dokument Cieľ 3 zameraný na Bratislavský kraj a Sektorový operačný program Ľudské zdroje zameraný na celé Slovensko s výnimkou BSK. Program Iniciatívy spoločenstva EQUAL (IS EQUAL) nebol súčasťou tejto prípadovej analýzy nakoľko je do značnej miery determinovaný nastaveniami na úrovni EK. Navyše sa zameriava na experimentálne overovanie inovatívnych postupov a jeho tematické zacielenie na boj proti diskriminácii na trhu práce vrátane odstraňovania rodových nerovností ho predurčuje na samostatnú analýzu na hlbšej úrovni, na ktorú v tomto príspevku nie je miesto.

9. Napríklad Jednotný programový dokument Cieľ 3 obsahuje tvrdenie že „Rozdielny prístup k mužom a ženám ani v praxi neexistuje v oblasti vzdelávania“, ktorým sa popiera pretrvávajúce rodových stereotypov vo výchove a vzdelávaní; ich posilňovanie determinujú nielen učebné obsahy, ale aj učiteľky a učelia. Paradoxom je aj to, že za týmto tvrdením v texte nasleduje veta, ktorá jeho pravdivosť sama spochybňuje: „Vo všeobecnosti je možné povedať, že technické študijné odbory študuje viac chlapcov ako dievčat a humanitné študijné odbory viac dievčat.“ Zjavný nesúlad nie je vôbec reflektovaný.

10. Objavujú sa až na úrovni vplyvu.

Vo vzťahu k ostatným opatreniam oba programy deklarujú horizontálne zohľadnenie rodovej rovnosti a uplatňovanie rodového hľadiska vo všetkých opatreniach. V programových doplnkoch sa to realizovalo najmä formou vyhodnocovania horizontálnych priorít EÚ jednotnou metodikou, kde sa dosah, resp. vplyv na rovnosť príležitostí pre mužov a ženy hodnotí na troch stupňoch. Vo väčšine opatrení sa uvádza hodnotenie *relatívne vysoký vplyv*, v zopár opatreniach sa však objavuje aj vplyv *neutrálny* prípadne hodnotenie *relatívne nízky vplyv*. Horizontálne integrovanie rodového hľadiska sa tak v rámci všetkých opatrení v skutočnosti nevyužilo. Navyše je potrebné dodať, že aj v prípade opatrení, ktoré uvádzajú vysoký vplyv na rovnosť príležitostí žien a mužov, sa vo väčšine prípadov v opisoch cieľov či oprávnených aktivít málokedy stretáme s takými nástrojmi, ktoré by aj reálne odzrkadľovali vecné naplnenie tohto princípu. Ak sa aj nejaké špecifikácie objavujú, zvyčajne kladú dôraz najmä na zosúladovanie rodinného a pracovného života napriek tomu, že tejto téme sa venuje špecifické opatrenie SOP LZ 2.2. *Podpora rodovej rovnosti*. Aj mimo opatrenia 2.2. sa teda pozornosť sústreďuje najmä na tento limitovaný okruh prekážok väčšej participácie žien na trhu práce, zatiaľ čo ostatné aspekty – napr. rodové stereotypy vo výchove, vzdelávaní a príprave na povolanie, horizontálna a vertikálna profesijná segregácia, rodové nerovnosti v odmeňovaní či nízka participácia žien v podnikateľských aktivitách a pod. – ostávajú nepovšimnuté.

Pozitívne by bolo možné hodnotiť skutočnosť, že na podporu implementácie rodového hľadiska na riadiacej úrovni programové dokumenty deklarujú záväzok realizovať súbor podporných aktivít. Riadiaci orgán, ktorým je pre oba programy Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR sa zaviazal v tejto súvislosti *realizovať*

- rodové tréningy a školenia pre manažment a pracovníkov zodpovedných za implementáciu štrukturálnych fondov;
- vypracovanie manuálov o princípoch rodovej rovnosti a spôsoboch, ako implementovať rodové hľadisko;
- vypracovanie mechanizmov na monitorovanie dodržiavania princípu rovnosti príležitostí v rámci projektov/ opatrení/priorít;
- poradenské služby tým, ktorí vypracúvajú projektové návrhy tak, aby bolo zabezpečené konzistentné, resp. sústavné dodržiavanie princípu rodového hľadiska.

Napriek nastaveným plánom sa riadiaci orgán (RO) pri následnej implementácii nimi neriadil. V dostupných výročných správach sa neobjavili žiadne skutočnosti (ani v rámci aktivít technickej asistencie), ktoré by ukázali, že došlo k realizácii týchto aktivít.

Výročné správy dávajú priestor pre analýzu zohľadňovania rodového hľadiska pri monitorovaní implementácie pomoci. Analýza týchto správ ukázala, že v častiach venovaných kontextovým ukazovateľom sa štatistiky členené podľa pohlavia/rodu objavujú, ale sú využívané skôr sporadicky. Inými slovami rodovo členené údaje sa nepoužívajú systematicky a konzistentne v zmysle skutočne horizontálne integrovaného prístupu, ktorý by umožnil reálne zohľadňovanie rodového hľadiska v rámci celého programu. Dokonca aj v prípadoch, keď sú uvedené údaje špecificky za ženy, sú rodové rozdiely málokedy aj vyhodnotené, alebo inak analyzované. Pomenovanie rodových rozdielov zotráva v deskriptívnej rovine.¹¹

V monitorovaní projektov je najväčším nedostatkom to, že indikátory týkajúce sa zapojených cieľových skupín nie sú vôbec sledované z rodového hľadiska. Pre úplnosť treba dodať, že hoci indikátory neboli rodovo zadefinované, programové doplnky oboch programov zaväzujú konečných prijímateľov sledovať údaje o počte osôb delené na mužov a ženy. Doplnkový mechanizmus teda nastavený bol, ale realita plnenia je opäť iná. Vo výročných správach sa takto rodovo diferencované údaje

11. Deskriptívny prístup vo výročných správach, t.j. absencia analýz, interpretácie či vyhodnotenia dosiahnutých výstupov a výsledkov, však nie je iba slabinou v oblasti zohľadňovania rodového hľadiska. Tento nedostatok opakovane vytýkali výročným správam niektorí členovia a členky monitorovacích výborov v rámci diskusií pri schvaľovaní týchto správ. Napriek tomu, že v rámci diskusií zazneli okrem pripomienok aj konkrétne odporúčania na zlepšenie v tejto oblasti, zohľadnenie týchto pripomienok sa v nasledovných správach neprejavuje a RO pokračujú v deskriptívnom prístupe.

vôbec neobjavujú a neboli zatiaľ ani nikde inde osobitne vyhodnotené. Ich vyhodnotenie nebolo zaradené ani do jediného externého hodnotenia, ktoré sa zatiaľ realizovalo. Toto hodnotenie sa malo zamerať na vyhodnotenie vplyvu projektov na zvyšovanie zamestnanosti znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie a adaptabilitu zamestnancov, a to najmä z hľadiska vplyvu projektov na vyrovnávanie regionálnych rozdielov medzi jednotlivými regiónmi SOP LZ a JPD Cieľ 3.¹² Z hodnotenia však boli vyradené projekty zamerané „iba na rodovú rovnosť“, nakoľko údaje neboli „pre hodnotenie relevantné“.

Ako už bolo naznačené, v prípade špecifického opatrenia 2.2, ktoré sa malo primárne zamerať na podporu rovnosti príležitostí žien a mužov, sa rodovo diferencované indikátory výstupov a výsledkov nestanovili a vo výročných správach sa zapojenie cieľových skupín z tohto pohľadu ani neuvádza. Namiesto toho je vyhodnotenie opatrenia limitované na deskripciu výziev a počtu projektov a úplne absentuje opis obsahového plnenia cieľov.

Podľa výročných správ sa posudzovanie napĺňania princípu rovnosti príležitostí (či už širšej alebo zameranej na rodový aspekt) nezpracovalo ani do metodiky *monitorovacej návštevy*, ktorá sa zameriava na kontrolu realizácie aktivít a celkovú administráciu jednotlivých projektov. Toto hľadisko RO zrejme nepovažuje za dostatočne relevantné pre kontrolný nástroj, ktorý sa ako jediný môže vzťahovať k obsahu projektu.

Sumarizujúc analýzu horizontálneho uplatňovania rodového hľadiska v oboch programoch, najvýznamnejšie zistenia sú:

- k skutočnému horizontálnemu uplatňovaniu rodového hľadiska v týchto programoch nedochádza, a to ani na programovacej úrovni, ani v rovine implementácie;
- uplatňovanie princípu zotrváva prevažne v deklaratívnej rovine a formálne sa pristupuje aj k jeho monitorovaniu a vyhodnoteniu;
- absentujú (efektívne) mechanizmy na sledovanie napĺňania tohto mechanizmu či už prostredníctvom metodických nástrojov uplatňovaných pri monitorovaní (monitorovacia správa, monitorovacia návšteva), ale aj v rámci samotného súboru monitorovacích ukazovateľov (resp. indikátorov);
- napriek tomu, že si riadiaci orgán naplánoval realizáciu podporných aktivít na posilnenie kapacít pri implementácii rodového hľadiska (či už na strane konečných prijímateľov alebo manažmentu a riadenia implementácie programov), tieto aktivity pravdepodobne vôbec nezrealizoval;
- verejne dostupné dokumenty (programovacie, monitorovacie a metodické) vykazujú značné nekonzistentnosti nielen v zmysle časovej kontinuity – pôvodný plán vs. skutočná implementácia, ale aj v rámci jedného časového úseku (deklarovaný zber údajov podľa výročnej správy vs. metodika zberu údajov podľa formulára monitorovacej správy projektu).

Uplatňovanie rodovej rovnosti možno v týchto programoch súhrnne vyhodnotiť ako čiastočne nastavené, avšak iba v rovine programovania (aj keď i tu vykazuje isté nedostatky). V rovine implementácie doterajší vývoj jasne naznačuje, že jeho napĺňanie ostáva na formálnej a deklaratívnej úrovni a že k jeho skutočnému uplatňovaniu vôbec nedochádza. Vplyv štrukturálnej pomoci na podporu rodovej rovnosti tak ostáva veľkou neznámou a jeho efektívne vyhodnotenie by bolo pravdepodobne veľmi náročné aj pre rodové expertné tímy, nakoľko nie sú dostupné ani efektívne mechanizmy monitorovania, ani údaje, ktoré by detailné vyhodnotenie umožnili.

12. Dostupné na <http://www.esf.gov.sk/esf/index.php?mod=news&nid=85&slID=80177ea5c42394f6b081abc13ac20824>.

Zhrnutie za Programovacie obdobie 2004 - 2006

Napriek tomu, že základné programové dokumenty vytvorili istý rámec pre uplatňovanie tzv. horizontálnych cieľov vrátane rovnosti príležitostí, ktorá by mala zahŕňať aj posilňovanie rodovej rovnosti, je zrejmé, že pri vyhodnocovaní plnenia týchto cieľov neboli uplatňované žiadne konkrétne mechanizmy, najmä nie inštitucionálne, ale ani mechanizmy monitorovania na úrovni projektov a programov. Závazky prispievať k napĺňaniu horizontálnych cieľov v oblasti rovnosti príležitostí a rodovej rovnosti sa síce uvádzajú, ale ani v prípadoch, keď boli stanovené špecifické indikátory na horizontálne priority, sa v jednotlivých výročných správach nielen *Rámca podpory Spoločenstva*, ale aj jednotlivých programov tieto aspekty vyhodnocovali len formálne, bez hĺbkovej analýzy kvantifikovateľných alebo kvalitatívnych údajov.

Podpora a napĺňanie princípov rovnosti príležitostí a rodovej rovnosti sa teda obmedzuje iba na deklaratívnu rovinu. Absencia priebežných analýz v oblasti monitorovania a vyhodnocovania týchto otázok je pravdepodobne jednak dôsledkom chýbajúcich interných kompetentných expertiek a expertov, ako aj dôsledkom nedostatku vôle pre horizontálne uplatňovanie princípov rodovej rovnosti či rovnosti príležitostí – ktorá sa prejavuje najmä pretrvávajúcou diskontinuitou a nekonzistentnosťou pri podávaní správ o monitorovaní plnenia si záväzkov v týchto konkrétnych aspektoch.

Závažným nedostatkom je aj netransparentnosť zostavovania, zloženia a fungovania monitorovacích výborov, ktoré by ako jeden z mechanizmov monitorovania mohli zohrávať kľúčovú úlohu aj pri monitorovaní uplatňovania rodového hľadiska, keby v nich boli zaradené kompetentné rodové expertky a experti.

Z hľadiska príležitostí, ktoré ponúkali štrukturálne fondy pre programovacie obdobie 2004 – 2006, možno konštatovať, že táto prvá skúsenosť Slovenska sa premenila na viac-menej premrhanú šancu vo vzťahu k možnosti prispieť v širšom rozsahu k podpore rodovej rovnosti. Najkľúčovejším faktorom je pravdepodobne absencia kompetentných kapacít v oblasti podpory rodovej rovnosti, ako aj nízka miera záujmu o to, aby sa plnili záväzky v tejto oblasti a aby sa ich plnenie neredukovalo na formálnu úroveň, ktorá rodovú agendu devaluje.

Nové programovacie obdobie

Napriek tomu, že nové programovacie obdobie sa rozbehlo už v roku 2007, v tejto fáze nie je možné do hĺbky efektívne vyhodnotiť uplatňovanie rodového hľadiska, nakoľko výročné správy zatiaľ nie sú k dispozícii.

Predbežne možno konštatovať, že mechanizmy na uplatňovanie princípu rovnosti príležitostí vrátane rodovej rovnosti sú v porovnaní s predošlým programovacím obdobím nastavené komplexnejšie, vrátane posilnenia inštitucionálnych a monitorovacích mechanizmov, čo sa však týka všetkých horizontálnych priorít, nielen horizontálnej priority rovnosti príležitostí. Je možné, že tento vývoj je skôr výsledkom tlaku zo strany Európskej komisie ako možným výstupom z priebežného vyhodnocovania (ne)úspešnosti implementácie v predošlom období, ku ktorému zatiaľ nedošlo.

Vyhodnotenie uplatňovania rodového hľadiska v predošlom období by umožnilo vyhnúť sa chybám, ku ktorým došlo najmä vo vzťahu k podceňovaniu rodového hľadiska a jeho odsúvaniu na okraj záujmu (namiesto toho, aby sa dostalo do centra pozornosti). Formálne monitorovanie doposiaľ viedlo k devalvácii rodovej agendy. Je nevyhnutné zabezpečiť, aby sa v novom programovacom období tento trend ďalej neprehlboval a pristúpilo sa k reálnemu uplatňovaniu rodového hľadiska a skutočnej podpore rodovej rovnosti.

Odporúčania pre zavádzanie gender mainstreamingu

I. pre vládu SR

- prijať stratégiu, záväzné opatrenia a rozdeliť konkrétne úlohy pre zavádzanie gender mainstreamingu do praxe aspoň na úrovni riadiacich orgánov;
- vytvoriť expertnú inštitúciu pre odborné riadenie procesu, analýzy, vzdelávanie a monitoring (ako príklad môže slúžiť španielsky Inštitút pre ženy);
- zabezpečiť aspoň základné vzdelávanie aparátu v oblasti rodových tréningov a uplatňovania rodového hľadiska;
- vytvoriť na jednotlivých ministerstvách posty rodových splnomocnenkýň či splnomocnencov;
- prezentovať tému rodovej rovnosti v médiách ako integrálnu súčasť vládnej politiky;
- iniciovať a aktívne sa podieľať na vedení mediálnych a informačných kampaní (napr. podľa vzoru českej kampane Mária jako táta);
- prenášať uplatňovanie politiky rodovej rovnosti na regionálnu a lokálnu úroveň.

2. pre nastavenie štrukturálnych fondov

- zabezpečiť konzistentnosť a kontinuitu pri monitorovaní a vyhodnocovaní implementácie štrukturálnej pomoci vo vzťahu k uplatňovaniu princípov rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí; t.j. zaistiť dôsledné plnenie záväzkov deklarovaných v programovacích dokumentoch a pri monitorovaní sa zamerať namiesto formálneho deklarovania ich plnenia na obsahové naplnenie princípov;
- zrealizovať evaluáciu (externú nezávislú, prípadne aj internú) o uplatňovaní princípu rovnosti príležitostí žien a mužov a zohľadňovaní rodového hľadiska v programovacom období 2004 – 2006 podľa jednotlivých programov, ako aj pri celkovom čerpaní pomoci a transponovať výstupy do nového programovacieho obdobia;
- zrealizovať posilnenie kapacít v oblasti implementácie horizontálnej priority rovnosti príležitostí nielen na úrovni koordinátora, ale aj jednotlivých riadiacich orgánov (vyčlenením zodpovedných osôb a vyškolením kapacít príslušných riadiacich orgánov);
- stransparentniť procesy zostavovania a fungovania monitorovacích výborov jednotlivých programov (zverejniť postupy pre zostavovanie, pravidlá fungovania a najmä aktuálne zoznamy členov MV a organizácií, ktoré zastupujú) a zabezpečiť účasť aktérov a expertov v oblasti rodovej rovnosti v týchto výboroch.

Zdroje

Barát, Erzsébet: Gender mainstreaming nie je feminizmus. 2008.

Dostupné na <http://www.euractiv.sk/rovnost-sanci/interview/dr-erzsebet-barat-gender-mainstreaming-nie-je-feminizmus>
(citát bol čiastočne jazykovo upravený).

Centrum rodových štúdií: Záverečná správa z 2. letnej školy rodových štúdií, projekt č. 128/04-I/33-4.1 „Vytvorenie koncepcie vzdelávania v oblasti rovnosti príležitostí na základe gender mainstreamingu“.

Dostupné na http://genderstudies.fphil.uniba.sk/index.php?option=com_content&task=view&id=731&Itemid=16.

Council of Europe: Gender Mainstreaming: Conceptual Framework, Methodology and Presentation of Good Practices, 1998.

Európska komisia: Mainstreaming rovnosti príležitostí mužov a žien pri programoch a projektoch financovaných zo štrukturálnych fondov. Tematické odborné materiály pre programovacie obdobie – roky 2000 – 2006. Marec 2000.

Bíziková, L. – Filadelfiová, J. – Králiková, A. – Sokačová, L.: Gender Audit Of The EU Pre-Accession Funds 1999 – 2004.

Gender studies a ASPEKT, 2005. Dostupné na <http://www.aspekt.sk/download/genderaudit.pdf>.

Glosár rodovej terminológie. Dostupné na glosar.aspekt.sk.

Hromadná pripomienka k Návrhu na zriadenie Rady vlády Slovenskej republiky pre rodovú rovnosť, 2007.

Dostupné na <http://www.changenet.sk/?section=kampane&x=282678>.

Kubes-Hofmann, U.: Neue Politik oder: „Gendermainstreaming“ als Marktfaktor in dezentralisierten esoterischen und theosophischen Kriegsbuden des 21. Jahrhunderts? 2004. Dostupné na www.frauen.jku.at.

Na ceste do Európskej únie. Sprievodkyňa nielen pre ženy. ASPEKT, 2002.

Dostupné na http://www.aspekt.sk/info_det.php?IDcentrum=31&page=2.

Platform for Action, Fourth World Conference on Women, Beijing, 1995.

Pietruchová, O.: Whose Work? Whose Pension? Master Thesis, Rosa Mayreder College. Wien, 2006.

Pietruchová, O. – Mesochoritsová, A.: Rodová rovnosť v organizácii. Stručná sprievodkyňa. Okat, 2007

Rees, T.: Mainstreaming Equality in the European union, Education. Training and Labour Market Policies. London, 1998.

Sister Cities Going Gender: Gender Mainstreaming – Does Gender Mainstreaming Improve Women´s Chances to Participate in Decision-Making Processes? Austrian Women's Shelter Network, Informationscentre against Violence, 2005.

Stiegler, B.: Ako uplatňovať rodové hľadisko. Aspekty stratégie Európskej únie. Slovenský preklad O. Pietruchová a J. Cviková. ASPEKT, 2002.

Dostupné na http://www.aspekt.sk/kniha_det.php?IDkniha=24&kat=asp.

Tokárová, A.: Politika rovnosti šancí žien a mužov, edukácia a sociálna práca.

Dostupné na http://www.ff.unipo.sk/kvdsp/files/predmety/soc_vych/GM,edukacia_a_SP_k_studiu2007_zam.doc.

www.gender.gov.sk

Únia materských centier (UMC): Materské centrá, marec 2006.

Dostupné na http://www.materskecentra.sk/umc/casopis/Materske_centra_marec_2006.pdf.

Znižovanie sociálnych rozdielov medzi mužmi a ženami a podporovanie pracovnej desegregácie. Evalvácia ex-ante európskej iniciatívy EQUAL v Slovenskej republike. ASPEKT, 2003. Dostupné na <http://www.ruzovyamodrysvet.sk/sk/hlavne-menu/citaren/clanky-a-studie/rodova-nerovnost-a-segregacia-povolani>.

Legislatívne zdroje a programové dokumenty

Všeobecné nariadenia

NARIADENIE RADY (ES) č. 1260/1999 z 21. júna 1999 o všeobecných ustanoveniach o štrukturálnych fondoch.

NARIADENIE RADY (ES) č. 1083/2006 z 11. júla 2006, ktorým sa ustanovujú všeobecné ustanovenia o Európskom fonde regionálneho rozvoja, Európskom sociálnom fonde a Kohéznom fonde a ktorým sa ruší nariadenie (ES) č. 1260/1999.

Programovacie dokumenty pre obdobie 2004 – 2006

Národný rozvojový plán, 2003.

Štrukturálne fondy Európskej únie 2004 – 2006 – Rámec podpory Spoločenstva.

Výročná správa o implementácii Rámca podpory Spoločenstva 2004.

Výročná správa o implementácii Rámca podpory Spoločenstva od 1. januára do 31. decembra 2005.

Operačné programy, Programové dokumenty a Výročné správy týchto programov:

- Sektorový operačný program Poľnohospodárstvo a rozvoj vidieka (SOP PaRV)
- Sektorový operačný program Priemysel a služby (SOP PaS)
- Sektorový operačný program Ľudské zdroje (SOP LZ)
- Jednotný programový dokument NUTS II – Bratislava Cieľ 3 (JPD cieľ 3) Jednotný programový dokument NUTS II – Bratislava Cieľ 2 (JPD Cieľ 2).

Dostupné na stránkach www.strukturalnefondy.sk, www.economy.gov.sk (Výročná správa 2006 SOP PaS), www.esf.gov.sk (Výročné správy 2006 za SOP LZ, JPD Cieľ 3).

Programovacie dokumenty pre obdobie 2007 – 2013

Národný strategický referenčný rámec 2007 – 2013. Dostupné na www.nsr.sk.

System riadenia koordinácie implementácie horizontálnej priority Rovnosť príležitostí. MPSVR SR, verzia 3.0. Interný materiál MPSVR SR.

Paula Jójárt – absolvovala štúdium psychológie a rodových štúdií. Venovala sa najmä otázkam diskriminácie sexuálnych menšín. Publikovala viacero článkov o postavení žien v spoločnosti. Zapojovala sa do niekoľkých feministických a rodovo zameraných projektov, ktoré realizovali mimovládne organizácie. Spolupracovala na príprave vzdelávacích techník pre podporu rodovej citlivosti na školách. Pracovala v oblasti monitorovania, evaluácie a mainstreamingu výstupov projektov Iniciatívy Spoločenstva EQUAL v programovacom období 2004 – 2006. Spolupracovala na tvorbe systému implementácie horizontálnej priority Rovnosť príležitostí v novom programovacom období 2000 – 2013.

Claudia Neusüß – politická konzultantka, pracuje ako trénerka a inštruktorka, poradkyňa v oblasti tvorby a realizácie projektov, moderátorka. Je autorkou štúdií a článkov o sociálnej politike a politike trhu práce, o stratégii uplatňovania rodového hľadiska (gender mainstreamingu) a posilňovania žien (women's empowerment), o manažmente rozmanitosti a o rodovej demokracii z medzinárodného hľadiska. V rokoch 1996 – 2002 bola výkonnou riaditeľkou Nadácie Heinricha Bölla. V roku 1987 sa podieľala na založení ženskej iniciatívy na rozvoj podnikania WeiberWirtschaft, v rokoch 1991 – 1996 stála na jej čele ako výkonná riaditeľka. Od roku 2003 je predsedníčkou organizácie OWEN (Mobilná akadémia pre rodovú demokraciu a mier).

Olga Pietruchová – expertka na otázky uplatňovania rodového hľadiska, rodovej analýzy, publicistka, externá konzultantka UNDP pre oblasť rodovej rovnosti. Je predsedníčkou Ženskej loby na Slovensku, ktorá je členskou organizáciou Európskej ženskej loby, a členkou výboru Európskej ženskej loby v Bruseli. Je predsedníčkou OZ Možnosť voľby a výkonnou riaditeľkou Slovenskej spoločnosti pre plánované rodičovstvo. Pravidelne publikuje články o problematike ženských práv a súvisiacich témach v rôznych médiách. Aktívne sa verejne zasadzuje najmä za obhajobu sexuálnych a reprodukčných práv žien.

Barbara Unmüßig – je členkou predstavenstva Nadácie Heinricha Bölla od mája 2002. Má na starosti rozvojové programy a stratégie v Latinskej Amerike, Afrike, Ázii a na Strednom východe. Zo strategického a programového hľadiska zodpovedá aj za Inštitút Gundy Werner pre feminizmus a rodovú demokraciu (Gunda-Werner-Institute for feminism and gender democracy). Hlavným ťažiskom jej práce je globalizácia, problematika klímy z medzinárodného hľadiska, nemecká i medzinárodná rodová politika, ako aj presadzovanie a podpora demokracie a prevencia konfliktov. V novinách a politických periodikách publikovala mnoho článkov o obchode a financiách, medzinárodnej ekologickej politike a vzťahoch medzi severom a juhom.

